

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Haini Tammeoks

**EAKATE VÄÄRKOHTLEMINE JA NENDE ABISTAMISE
VÕIMALUSED PÄRNUMAAL**

Lõputöö

Juhendaja: Kandela Õun, MA

Kaasjuhendaja: Margo Orupõld,

Pärnu 2023

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Kandela Õun

(allkirjastatud digitaalselt)

Margo Orupõld

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujal pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Haini Tammeoks

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade Väärkoheldud Eakatest vananevas ühiskonnas	7
1.1. Vanaduse määratlemine ja eakate positsioon ühiskonnas	7
1.2. Eakate väärkohtlemise vormid	9
1.3. Eakate väärkohtlemise märkamine ja abisaamise võimalused	15
2. Uuring eakate väärkohtlemisest ja abisaamisvõimalustest Pärnumaal	20
2.1. Eakate olukord Pärnumaal	20
2.2. Uurimismeetod, valim ja läbiviimine	21
2.3. Andmete analüüs ja tulemused	24
2.3.1. Eakate väärkohtlemise vägivallavormid	24
2.3.2. Abisaamise võimalused eakate väärkohtlemisel	28
2.4. Järeldused ja ettepanekud	31
Kokkuvõte	34
Viidatud allikad	37
Lisad	43
Lisa 1. Intervjuukava küsimused sihtrühmale	43
Lisa 2. Intervjuukava küsimused eakate väärkohtlemisega kokkupuutuvatele spetsialistidele	44
Summary	45

SISSEJUHATUS

Lähisuhtevägivald on tõsine sotsiaalne probleem ühiskonnas ja see puudutab kõiki inimesi nende elukaarel ning selle tagajärgede parandamiseks kulutatakse palju ressursse. 2016. aastal tehtud uuringus selgus, et aastas läheb lähisuhtevägivald maksma riigile 116 miljonit eurot (Pettai *et al.*, 2016, lk 11). Eestis on hakatud üha rohkem rääkima lähisuhtevägivallast naiste ja laste vastu. Inimesed on muutunud sel teemal teadlikumaks, õppinud seda märkama, kuid eakatevastane väärkohtlemine on jäänud tähelepanuta. Eakate väärkohtlemine on inimõiguste rikkumine, kuna Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) § 18 kohaselt, ei tohi kedagi piinata ega julmalt kohelda.

Eakate väärkohtlemine ja eakatevastane vägivald on ülemaailmselt kasvav probleem ning see vajab tervishoiu, sotsiaalhoolekande ja üldsuse tähelepanu, et saaks tegeleda selle ennetamisega. Arvestades vananevat ühiskonda kasvab see probleem iga aastaga (Pillemer *et al.*, 2016, lk S194). Kuigi vananemisprotsess ühiskonnas puudutab kõiki riike, loetakse Eestit üheks kiiremini vananevaks riigiks Euroopas (Kase & Pettai, 2012, lk 260–261). Maailma Terviseorganisatsioon (World Health Organization, 2022) toob välja, et iga kuues inimene vanuses 60+ on kogenud mingisugust väärkohtlemist. Väärkohtlemisest teavitab ise üks kümnest eakast (Sirey *et al.*, 2015, lk 160). 2011. aastal võttis ÜRO Istanbulis vastu Euroopa Nõukogu Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (2017), mille eesmärgiks on kaitsta naisi kõikide vägivalla liikide eest, ennetada naistevastast vägivalda, töötada välja meetmed naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvrite abistamiseks ja kaitsmiseks.

Sathya ja Premkumar (2020, lk 1) uuringu tulemused näitavad, et erivajaduse olemasolu korral on igapäevase eluga hakkama saamisel märkimisväärne seos eakate väärkohtlemisel. Väärkohtlemisel on kahjulikud tagajärjed eakate tervisele, kuna väärkohtlemine põhjustab psühholoogilist stressi, depressiooni ning enneaegset suremust.

Georgantzi (2012, lk 3) toob välja, et eakate vastane vägivald on jäänud tähelepanuta, sest eakad ei tunne ise vägivalda ära ja nad pole teadlikud kuhu abi saamiseks pöörduda.

Statistikaamet (2022) toob välja, et nii meeste kui naiste eluiga pikeneb ning inimesed elavad kõrgema eani, aga haigematena. Nagu Tuherm (2012, lk 41) oma uuringu põhjal väidab, on halb tervis üks põhjustest, miks eakal tekivad toimetulekuraskused ning ta jääb sõltuvaks oma lähedastest, mis soodustab väärkohtlemist eakate suhtes, kuna lähedased pole kompetentsed eakate eest hoolitsema või nad kasutavad ära eaka abitut olekut. Lisaks sellele soodustab eakate väärkohtlemist ka nende häbitunne, ebapiisavad teadmised väärkohtlemisest ja sellest kuhu pöörduda abi saamiseks ja see jätab eakad abitusse olukorda, mille tulemusel jäävad nad oma probleemiga üksi. (Tuherm, 2012, lk 36)

Arvestades Eesti vananevat ühiskonda, on oluline teada eakate väärkohtlemise vorme, eripärasid ja kitsaskohti selle ennetamiseks. Eakate väärkohtlemine on inimõiguste rikkumine, sest Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2012, lk 10, art 25) kohaselt on igal inimesel hoolimata tema vanusest õigus inimväärkale ja iseseisvale elule ning keelatud on igasugune diskrimineerimine vanuse pärast (Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 2012, lk 10, art 21). Selleks, et sekkuda ja pakkuda eakale sobivat abi väärkohtlemise korral, on oluline arvesse võtta eaka endi teadmisi ja nende abil välja töötada asjakohased ennetusmeetmed (Mysyuk *et al.*, 2016, lk 695).

Uurimisprobleemiks on: eakate poolt vähene teavitamine vägivallast ja väärkohtlemisest nende vastu.

Lõputöö eesmärk on uurida eakate väärkohtlemist Pärnumaal ja analüüsida nende teadlikkust eakate väärkohtlemise osas, teha ettepanekuid Pärnu Linnavalitsuse eakatega tegelevatele spetsialistidele vägivalla paremaks märkamiseks.

Uurimisküsimused:

1. Millised on eakate väärkohtlemise vägivallavormid?
2. Millised on kitsaskohad väärkoheldud eakate abistamisel?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks püstitab autor järgmised uurimisülesanded:

- kirjandusallikatele tuginedes selgitada välja väärkoheldud eakate hetkeolukord vananevas ühiskonnas,
- kirjeldada eakate vastu suunatud väärkohtlemise liike,
- viia läbi poolstruktureeritud intervjuu väärkohtlemist ja vägivalda kogenud eakate seas,
- viia läbi poolstruktureeritud intervjuu eakatega kokku puutuvate spetsialistidega,
- teha ettepanekud Pärnu Linnavalitsuse Sotsiaalosakonna eakatega kokkupuutuvatele spetsialistidele vastavalt uuringu tulemustele.

Töö esimeses, teoreetilises, osas antakse ülevaade vananevast ühiskonnast ja selle mõjust eakale, tema õigustest ja eaka väärkohtlemise teoreetilisest käsitlusest, kus tuuakse välja erinevad eakate vastu suunatud väärkohtlemise vormid ja riskitegurid, põhinedes varem läbi viidud uurimustele, seadustele ja teadusartiklitele.

Teises osas kirjeldatakse, milline oli uuringu meetodika ja kuidas andmeid koguti ning milline oli uuringu valim ja kuidas andmeid analüüsiti.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE VÄÄRKOHELDUD EAKATEST VANANEVAS ÜHISKONNAS

1.1. Vanaduse määratlemine ja eakate positsioon ühiskonnas

Meditiinilised edusammud ja elatustaseme paranemine aitab kaasa sellele, et inimese eluiga suureneb ja see toob endaga kaasa rahvastiku vananemise. Pikem eluiga ei tähenda paremat elu, kuna vananemine toob endaga kaasa füüsilise nõrkuse, vaimuhaigused ja kognitiivsed häired (Yan, 2019, lk 598). Ideaalis pikem eluiga tähendab rohkem võimalusi elus töötada, lapsi kasvatada ja elada täisväärtuslikku elu, kuid kahjuks sõltub pikaeealisusest tulenevate võimaluste ulatus tervisest. Kui inimesel on hea tervis, siis saab ta nautida kõike, mis elu pakub, kuid kui see nii ei ole, siis on elamine pigem kurnav nii eakale kui ka tema lähedastele (World Health Organization, 2015, lk 6). Vananemine puudutab kõiki, isegi nooremaealisi, kes veel ise eakad ei ole ning igäüks saab panustada sellesse, et ühiskond oleks vanusesõbralik ja vananemist toetav. Tuherm (2012, lk 39) toob välja, et lisaks halvale tervisele võib eakas sattuda abitusse seisundisse ka väikese sissetuleku, olematu või vähese sotsiaalvõrgustiku, kehva ealuaseme või turvalisuse puudumise tõttu.

Elades vananevas ühiskonnas mõjutavad demograafilised arengud riikide sotsiaalset ja majanduslikku keskkonda ning nende mõjude mitte arvestamine tekitab erinevaid sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 4). Saks (2019, lk 32) defineerib eakat, kui isikut, kelle kronoloogiline vanus on 65 eluaastat ja rohkem, kuid lisaks kronoloogilisele vanusele saab isikut määratleda ka bioloogilise, psühholoogilise, sotsiaalse ja funktsionaalse vanuse järgi, kus bioloogilist vanust mõõdetakse sellega, kui terved on tema elundid, psühholoogilist väljendab see, kuidas ja kui vanana ta ennast tunneb ning sotsiaalset vanust, millised on ühiskonna ootused inimesele tema vanuses. Funktsionaalne vanus, aga ühendab omavahel bioloogilist,

psühholoogilist ja sotsiaalset vanust, mida on väga raske mõõta, kuid see näitab, kellega inimene suhtleb ja milliste tegevustega ta tegeleb (Saks, 2019, lk 34).

Kuigi vananemise juures on oluline inimese geneetiline taust, mõjutab tema tervist ja igapäevast hakkama saamist tema füüsiline ja sotsiaalne keskkond ning majanduslik toimetulek (World Health Organization, 2015, lk 8). Dass (2015, lk 22) toob omalt poolt välja, et ühiskonna suhtumine eakatesse, nagu neid ei olekski olemas või, siis kujutatakse eakaid saamatute ja rumalatena, mis mõjub halvasti nende enesekindlusele.

Lisaks negatiivsele suhtumisele ühiskonnas, kogevad eakad tõrjutust ka tööturul, mis mõjub halvasti nende vaimsele tervisele ning paneb nad majanduslikult halba olukorda (Kase & Pettai, 2012, lk 266–268). Lisaks ühiskonnapoolsele suhtumisele, toob vananemine inimesele kaasa ka muutused tema tervises seisundi osas. Nendeks võivad olla erinevad haigused, mis on seotud eaka liikumise ja igapäevase hakkama saamisega, nagu näiteks südamehaigused, kuulmiskaotus, insult, kroonilised hingamishäired, vähk ja dementsus (World Health Organization, 2015, lk 26).

Pajumaa (2019, lk 22) omakorda toob välja generatsioonide vahelise üksteisemõistmise puudumise, kus noored ei austa vanemat generatsiooni ning leiavad, et eakad on mitteproduktiivsed isikud, kelle ülalpidamine on riigi ressursside raiskamine. Aasia riikides elavad tihti lapsed, vanemad ja vanavanemad koos, millel on nii positiivseid külgi, nagu see, et nad saavad omavahel aega veeta, vanemad tunnevad, et noori aidates on neil peres oluline roll ning nad ei pea tundma ennast üksikuna ja mitte vajalikuna. Sellel on ka negatiivne külg, milleks on privaatsuse puudumine ja põlvkondade vahelised erimeelsused (Gratton & Scott, 2018, lk 225). Voltenbergi (2015, lk 38) uurimistöös selgus, et Koeru valla vanemaealised oma vananemisele väga palju tähelepanu ei pööra, kuid mures ollakse materiaalse olukorra halvenemise pärast pensionieas ning selle tulemusel soovivad ka pensioniikka jõudes tööl käia. Kuigi eakatel on tahet tööl käia, tuleb intervjuudes välja, et vanuselise diskrimineerimisega tööturul puutuvad kokku inimesed, nii mehed kui naised, juba vanuses 50+. Isegi omades erialast haridust ja tööks vastavaid oskusi ning valmisolekut ennast täiendada, ei taga tööle saamist (Kase & Pettai, 2012, lk 321). Inimõigused on seadusega kaitstud isiku vabadused ja õigused. Sinna hulka kuuluvad, õigus elule, sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised õigused, mis hõlmavad õigust tervishoiule, sotsiaalkindlustusele ja eluasemele. Kõik õigused on omavahel seotud

ning neid ei saa ära võtta inimese vanuse või tervisliku seisundi pärast. (World Health Organization, 2015, lk18)

Eelnevast tulenevalt saab järeldada, et vananev ühiskond mõjutab kõiki inimesi, nii eakaid kui ka neid, kes eakatega kokku puutuvad ja nende eest hoolitsevad ning igatüks saab panustada sellesse, et eakad tunneksid ennast hästi ja väärtuslikuna.

1.2. Eakate väärkohtlemise vormid

Eakate väärkohtlemist kirjeldati esmakordselt 1970ndatel aastatel Suurbritannia teadusajakirjades, kus seda nimetati „vanaema peksuks“ ning leiti, et tervishoiu töötajad peaksid olema eakate väärkohtlemisest teadlikumad (Giurani & Hasan, 2000, lk 215). Uuringute kohaselt kogeb umbes 10% kõigist üle 65-aastastest inimestest mingil kujul väärkohtlemist (Patel *et al*, 2021, lk 1). Toronto Deklaratsioonis (World Health Organization, 2002, lk 3), mis on ülemaailmne eakate vastu suunatud väärkohtlemise ennetamise deklaratsioon, defineeritakse eakate väärkohtlemist üksiku või korduva tegevusena või sobiva tegevuse puudumist suhtes, kus eeldatakse usaldusväärset ning selle tagajärg on kahjulik eaka tervisele. Eakate puhul on väärkohtlejateks tavaliselt inimene kellel on eakaga sugulus (näiteks pereliikmed, sugulased) või usaldussuhe (näiteks hooldusasutus, hooldaja). Kuna eaka väärkohtlemisel on oluline aspekt eaka ja väärkohtleja vaheline usaldussuhe, siis eaka enese hooletusse jätmist ja kuritarvitamist eakale võõra inimese poolt, näiteks petuskeemid, ei aksepteerita üldiselt eaka väärkohtlemisena. Itaalias aga väidetakse, et eaka väärkohtlemisel ei oma usaldussuhe alati rolli, kuna seal on eakate vastu suunatud vargused ja pettuste arv, kus manipulatsiooni teel petetakse eakalt välja tema majanduslikud ressursid, väga kõrge (O'Brien, 2016, lk 9–10).

Väärkohtlemise ohvriks võivad sattuda kõik eakad, kuid eakad naised kogevad väärkohtlemise erinevaid vorme rohkem kui eakad mehed. Seda seetõttu, et naised elavad kauem kui mehed ning võivad vajada füüsilise puude või haiguse tõttu abi oma igapäevastes toimetustes. See, aga tõstab riski saada väärkohtlemise ohvriks, kuna eakas on sõltuv teistest inimestest (Brownell, 2014, lk 4).

Kahekümne kaheksas riigis läbi viidud uuringute analüüsis, kus uuriti eakate väärkohtlemist ja vägivalda levimust selgus, et psühholoogiline väärkohtlemine on kõige levinum, sellele järgnes majanduslik väärkohtlemine ja hooletusse jätmine ning füüsiline ja seksuaalne väärkohtlemine (Yon *et al.*, 2017 lk e147). Rikkeri (2021, lk 25) uurimuse tulemusel spetsialistide hulgas selgus, et spetsialistid defineerivad eakate väärkohtlemist kui igasugust ebainimlikku ja alandavat käitumist, mis põhjustab eakale hirmu, nii füüsilist kui ka vaimset. Kõige rohkem töid spetsialistid välja just eaka hooletusse jätmise ja tema põhivajaduste mitte täitmise. Tuhermi (2012, lk 38) uurimuses, mis viidi läbi Järvamaal 210 eaka hulgas, selgus, et kõige levinum väärkohtlemise viis oli hooletusse jätmine, milleks oli igapäevase vajaliku abita jätmine. Eakas on haavatavas olukorras hetkel kui ta sõltub teistest ja vajab abi oma lähedastelt ja ühiskonnalt.

Rahvusvahelisest eaka väärkohtlemise uuringust selgus, et ainult 15,4% väärkohtlemist ja vägivalda kogenud eakatest pöördus abi saamiseks politsei või mõne muu abi pakkuva asutuse poole. Abi otsimine oli suurem füüsilise vägivalda ja nende ohvrite puhul, kellel oli esinenud erinevaid vägivalda vorme pika aja jooksul ning oli toimunud poliiohvristamine (Burnes *et al.*, 2019, lk 891). Kuigi füüsilist väärkohtlemist on kergem märgata on teised vägivalda vormid, vaimne, seksuaalne ja majanduslik, sama ohtlikud (Georgantzi, 2012, lk 2). Nelja maa, Soome, Iirimaa, Itaalia ja Rumeenia eakate väärkohtlemise uuringus analüüsiti erinevaid väärkohtlemise riskitegureid. Leiti, et määravateks teguriteks on inimese vanus, sugu, perekonnaseis, sotsiaalvõrgustik, majanduslik ja tööalane olukord, tervislik seisund, nii füüsiline kui vaimne ning inimese üldine toimetulek. Lisaks sellele leiti, et need tegurid on omavahel seotud (O'Brien *et al.*, 2016, lk 21). Paal (2013, lk 8) leiab, et demograafilised arengud ühiskonnas on põhjuseks, miks peab pöörama tähelepanu eakate väärkohtlemise probleemile, kuna väheneb tööealiste elanike hulk ning suureneb hooldust vajavate hulk, mis on aga stressi tekitav ning võib panna eakad olukorda, kus neil on risk sattuda väärkohtlemise ohvriks.

Eesti seaduste kohaselt jäetakse hooldust vajava eaka hooldamine või selle korraldamine tema lähedaste kanda (Perekonnaseadus, 2009, § 96). Vägivalla ennetamise strateegias aastateks 2021–2025 (Justiitsministeerium, 2021, lk 13) on välja toodud, et eakate vastane väärkohtlemine ja vägivald on jäänud suurema tähelepanuta, ei ole toimunud oodatud

arengut. Lisaks ohule oma kodus võivad eakad kogeda ka institutsionaalset väärkohtlemist.

Sööl (2016, lk 63) uurimistööst selgus, et politseinike koostöö eakate vägivallaohvritega jääb tihti väga lühikeseks ja pinnapealseks, sest eakad ei soovi juhtumist teavitada või nad ei tõlgenda juhtunut vägivaldse teona. Üheks põhjuseks miks seda ei tehta, on häbitunne. Häbi paneb ohvreid ennast halvustama ja alaväärsena tundma ning isegi ennast süüdistama selles, et ta väärkohtlemist on kannatanud, sest ta arvab, et on selles ise süüdi (Engel, 2020, lk 12). Tuherm (2012, lk 40) uuringus selgus, et väärkohtlemise korral pöörduvad eakad pigem oma sõbra, naabri või sotsiaaltöötaja poole. Politsei on üks viimastest kelle poole eakad väärkohtlemise korral pöördusid.

Võrreldes eakate meestega seisavad eakad naised väärkohtlemise puhul abi otsimisel silmitsi tõketega, mis on seotud vanuselise ja soolise diskrimineerimisega juurdunud ühiskonna normidesse. Võrreldes nooremate ohvritega on eakate ohvrite üheks eripäraks see, et nad on olnud väärkoheldud suhtes pikemat aega (SafeLives, 2016, lk 13). Uuringutes (Rogers, 2016, lk 3) on leitud, et suurimaks tõkkeks abi otsimisel on hoiakud ja veendumused, kus arvatakse, et täiskasvanuna peaksid nad suutma ise enda eest hoolitseda ja enda eest seista. Hirmuks on kellelegi väärkohtlemisest rääkimine, uuesti elu alustamine, näiteks uus elukoht ja muutused, mis vägivaldsest suhtest lahkumine kaasa toob ning üksi olemine, seda juhtudel kui väärkohtlemine on kestnud abielu ajal või pikaajalises suhtes (Rogers, 2016, lk 3).

Kui eakad teatavad väärkohtlemisest alles siis, kui olukord on väljakannatamatu või eluohtlik. Kahjuks jääb eakas tihti abita, sest väärkohtlemisest ei anta teada. Takistuseks on meditsiinitöötajate oskamatus ära tunda väärkohtlemist, kuna nad ei ole saanud spetsiifilist koolitust. Üheks takistuseks on ka võrgustikutöö puudumine sotsiaal- ja meditsiinitöötajate vahel. (Rosen *et al.*, 2017, lk 573) Eakatevastane vägivald ja väärkohtlemine on tõsine inimõiguste rikkumine, millele on vaja tähelepanu pöörata, see nõuab kiiret sekkumist ja sellega on vaja tegeleda, kuna väärkohtlemisel on tõsised tagajärjed eaka tervisele ja selle tähelepanuta jätmine võib põhjustada eaka enneaegset surma. (Yon *et al.*, 2017, lk e147)

On kuus enamlevinumat väärkohtlemise viisi, milleks on:

- psühholoogiline ehk emotsionaalne,

- majanduslik,
- institutsionaalne,
- füüsiline,
- seksuaalne,
- hooletusse jätmine (O'Brien *et al.*, 2016, lk 10–11).

Psühholoogiline väärkohtlemine ehk emotsionaalne väärkohtlemine on eakate seas levinuim vägivalla vorm, kuid selle äratundmine ja tuvastamine on kõige raskem, kuna see ei jäta kohe mingeid füüsilisi märke. Need märgid ilmnevad hiljem, kuid siis ei seostata neid psühholoogilise väärkohtlemisena. Psühholoogiline vägivald on süstemaatiline mittefüüsilistest toimingutest koosnev tegevus, mille eesmärk on tekitada hirmu, kannatusi ning saavutada kontrolli teise inimese üle (Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, 2014, lk 27). Psühholoogiline väärkohtlemine on kui meelega ja hinge vägistamine, millele on sügavad järelmõjud ja nende tulemusel hakkavad ohvrid enda väärkohtlemises iseennast süüdistama, endas kahtlema, neil on tunne, et ei suuda kunagi midagi õigesti teha ning on ise süüdi olukorras kus kannatavad väärkohtlemise all. Ohvritel kipub sageli esinema depressioon, ärevus, posttraumaatiline stress ning neil on väga raske inimesi usaldada (Engel, 2020, lk 33).

Psühholoogilisteks vägivalla vormideks on verbaalne hirmutamise, karjumine, alandamine, solvamine, ähvardamine, käitumise kontrollimine, manipuleerimine, teenustele ligipääsu keelamine, hülgamine, ahistamine ja jälitamine ning samuti ka mitteverbaalsed suhtlusvihjed, milleks võivad olla hirmutavad, solvavad või alandavad näoilmed või liigutused. Siinkohal on võimu ja kontrolli koosmõjul eakale väga suur mõju ning vägivald kasutab seda ära, ähvardades füüsilise vägivalla või põhivajaduste rahuldamatuse jätmisega. (Hall *et al.*, 2016, lk 31–32) Inimese peamised põhivajadused on füsioloogilised vajadused, milleks on õhk, toit, jook, peavari, uni ja riided. Kui need vajadused ei ole inimesel täidetud siis muutuvad teised vajadused teisejärguliseks, sest inimkeha ei saa optimaalselt toimida (Guest, 2014, lk 982). Psühholoogiline vägivald tekitab eakas abitu tunde, põhjustab depressiooni, apaatsust, unehäireid, muutusi enesehinnangus, ümbritseva vastu huvi kaotamise ning spetsialisti või mõne teise inimesega kohtudes väldib silmsidet.

Inglismaal tehtud uuringus (Sharp-Jeffs, 2015, lk 17), kus osales 2059 naist ja 1943 meest, selgus, et iga viies vastaja on kogenud rahalist väärkohtlemist oma praeguses või endises suhtes. Analüüsidest uuringu tulemusi soo põhiselt, leiti, et majanduslikust väärkohtlemisest teatavad 60% naistest ja 40% meestest (Sharp-Jeffs, 2015, lk 17). Rahaline kuritarvitamine on majanduslikku väärkohtlemise üks tunnusjoon, kuid see kehtib ainult rahaliste vahendite kohta. Majanduslik väärkohtlemine on aga laiem ja selle puhul kontrollib vägivallatseja, kuidas ohver omandab, kasutab või säilitab oma rahalisi vahendeid. Vägivallatseja otsustab kuidas ja kas raha kulutatakse ning seda kas ta lubab oma elukaaslasel minna tööle (Sharp-Jeffs, 2015, lk 11).

Eakate puhul on majandusliku väärkohtlemise enim levinud vormid eaka raha sobimatu kasutamine ja tema varanduse kontrollimine, päranduse osas survestamine, eakalt raha varastamine, pettuse teel eaka raha omandamine ning internetipettused (O'Brien *et al.*, 2016, lk 11). Majandusliku väärkohtlemise tulemusel jääb eakas ilma oma majanduslikust heaolust ja iseseisvusest mis muudab ta sõltuvaks vägivallatsejast ning vägivallatsejal on kerge eakaga selles olukorras manipuleerida. Eaka majandusliku väärkohtlemise tunneb ära selle järgi, et inimene on mures oma rahalise olukorra pärast, et tal pole piisavalt rahalisi vahendeid oma põhivajaduste jaoks, toidu, rohtude, üür või esmatarbekaupade jaoks, tema nimel on võetud laene või tal on maksmata arveid, mida eakas peaks suutma ära maksta või keegi teine peaks seda tema eest tegema aga pole teinud. (Australian Financial Copmlaints Authority, n.d., lk 3) Lisaks sellele võib veel esineda alatoitumist, kaalulangust ilma ilmse meditsiinilise põhjuseta, depressiooni, ärevust või hooldaja vallandamine vägivallatseja poolt (Lachs & Pillemer, 2015, lk 1949). Kuigi majanduslik väärkohtlemine on eakate seas kõige levinum vägivallavorm, on selle kohta tehtud kõige vähem uuringuid. Seda põhjusel, et rohkem on pandud rõhku traditsioonilisematele vägivalla vormidele. (Peterson *et al.*, 2014, lk 1615)

Institutsiooni all mõistetakse tervishoiu ja sotsiaalhoolekande asutusi ning kõiki keskkondi, kus teenuse kasutajad suhtlevad spetsialistidega. Sinna alla kuuluvad haiglad, hooldekodud ja igasugused sotsiaalhooldusteenuseid pakkuvad asutused. Seal võib esineda kõiki vägivalla vorme (Yon *et al.*, 2019, lk 59). Hooldekodudes elavad eakad ei saa alati kvaliteetset õendusabi ja sealsete elanike põhilised hooldusvajadused jäetakse mõnikord tähelepanuta. Hooldekodu töötajad on olulisel kohal eakate hooletusse jätmise

avastamisel ja ennetamisel, kuid nad võivad olla ka selle põhjustajad. (Lund *et al.*, 2023, lk 1)

Hooletusse jätmist defineeritakse käitumist, kus eaka eest vastutav isik või isikud ei suuda rahuldada eaka põhivajadusi, milleks on vajalikud ravimid, arstiabi, toit, jook, riided, ohutus, hügieen ning see põhjustab ohtu eaka tervisele (O'Brien *et al.*, 2016, lk 11). Tahtmatu hooletus on tingitud sellest, et hooldajal endal puuduvad teadmised või vahendid eaka eest hoolitsemiseks ning ta pole teadlik pakutavatest tugiteenustest või siis hooldaja ise on haige ning ei suuda eaka eest hoolitseda. Tahtlik hooletusse jätmine on aga kui eakas hüljatakse ja jäetakse teadlikult olukorda mis kahjustab eaka tervist ning ei lubata ka kellelgi teisel teda aidata (Lund *et al.*, 2023, lk 5).

Hoolimata kasvavast poliitilisest huvist seksuaalvägivalla ennetamise, selle võitlemise vastu, peetakse eakate vastast seksuaalväärkohtlemist lihtsalt väärkohtlemiseks vanemate naiste vastu ning väga vähe on tehtud maailmas uuringuid, kus on uuritud just eakate vastast seksuaalset väärkohtlemist (Bows ja Westmarland, 2017, lk 1–2). Eaka seksuaalne kuritarvitamine on tegevus, kus vägivallatseja paneb toime mistahes seksuaalse alatooniga teo või on seksuaalse olemusega füüsilises kontaktis, ilma eaka nõusolekuta. Kuigi naine võib sellist väärkohtlemist kogeda kogu oma elu jooksul, on eakad ohvrid olukorras, kus nad pole võimelised nõusolekut andma oma tervisliku seisundi tõttu ning selle tulemusena jäävad eakate seksuaalse sisuga väärkohtlemised raporteerimata (Grant & Benedet, 2016, lk 54). Eaka seksuaalse väärkohtlemisega seotud füüsilised tunnused on enamasti eaka suguelunditel, kuid tihti on vigastusi ka mittegenitaalsetel osadel, nagu näiteks kätel ja reitel (Houten *et al.*, 2021, lk 69).

Füüsilist väärkohtlemist defineeritakse kui füüsilise jõuga teisele inimesele valu ja vigastuste tekitamist, milleks on löömine, hammustamine, tõukamine, kägistamine, juustest tõmbamine, tõukamine (Pilkati, 2021, lk 12). Euroopa liitu hõlmav naistevastase vägivalla uuringus selgus et, ligikaudu 31% naistest on kogenud alates 15. eluaastast vähemalt ühte füüsilise vägivalla vormi (Euroopa Liidu Põhiõiguste amet, 2014, lk 20). Üldiselt on füüsilise väärkohtlemise definitsioon sama vanusest olenemata, toovad veel lisaks, et eakate puhul lisandub veel füüsilise või ravimitest põhjustatud häirete ärakasutamine, vägisi toitmine või toidust ilma jätmine. Füüsiline ja psühholoogiline väärkohtlemine on omavahel seotud ja seetõttu ei esine füüsilist väärkohtlemist ilma

psühholoogilise väärkohtlemiseta, kuid vaimset ilma füüsiliseta saab esineda (Salo, 2012, lk 127).

Eelnevast saab järeldada, et eakatel on väga suur risk kogeda kõiki kuute väärkohtlemisevormi ning väärkohtlejaks on suure tõenäosusega neile lähedane inimene, pereliige või hooldaja, keda eakas usaldab ning kellega tal on sõltuvussuhe. Sõltumine väärkohtlejast teeb eakale väärkohtlemisest teatamise ja abiotsimise väga keeruliseks, sest oma lähedasele ei soovita halba või siis ollakse mures sellepärast, et kes peale väärkohtlemisest teatamist tema eest hoolitseb, kuna üksi ei saa eakas hakkama.

1.3. Eakate väärkohtlemise märkamine ja abisaamise võimalused

Eakate väärkohtlemisel on palju ainulaadseid omadusi, mis teevad selle tuvastamise raskemaks. Eakad naised paluvad vähem abi kui nooremad. Põhjus on tingitud eelkõige jõuetusest, süü ja häbitundest. Ohvri otsus abi küsida tuleneb ohvri individuaalsete tegurite tasandist, mis keskendub sellele, millised on inimese hinnangud, arusaamad abi otsimise kohta ning selle tegemata jätmise kohta. Häbi ja süütunne tulenevad sellest, et eaka väärkohtlejaks on tema täiskasvanud laps ning eakas soovib teda kaitsta või on eakas vägivallatsejast liialt sõltuv (Tamutiene *et al.*, 2013, lk 218). Häbitunne on üks peamisi emotsioone, mis mitte ainult eakaid, vaid ka kõiki teisi väärkohtlemise ohvreid vägivaldses suhtes hoiab. Häbitundest vabanemine on väga raske, esiteks on vaja ohvril mõista, et ta ei ole süüdi tema vastu suunatud vägivallas ning et ta on väärt paremat kohtlemist (Engel, 2020, lk 12–13).

Austrias, Belgias, Soomes, Leedus ja Portugalis eakate seas tehtud uuringu (Tamutiene, 2013, lk 220) tulemusel selgus, et kõige sagedamini oli häbitunne see, mille pärast väärkohtlemisel abi ei otsitud. Samas arvati ka, et neid ei usuta, kardeti vägivallatseja kättemaksu ning ei tahetud, et vägivallatseja vangi läheks. Eakad kes on kannatanud aastaid, isegi juba nooremas eas ja abielu ajal, väärkohtlemise all, nende jaoks muutub väärkohtlemine nende elu normaalseks osaks ning nad töötavad enda jaoks välja toimetulekumehhanismid, kuidas sellega toime tulla (Rogers, 2016, lk 3). Emotsionaalse vägivalda all kannatanu tunneb ennast vägivaldses suhtes kui vangis, tundes, et ei suuda sellist kohtlemist enam päevagi taluda, kuid samal ajal kardab ka elada ilma

vägivallatsejata, sest arvab, et äkki on ilma temata veel hullem (Engel, 2020, lk 24). Kahtlustades, et eakat on väärkoheldud, tuleb leida võimalus, et eakaga omavahel rääkida. Ainult nii on võimalus saada eakalt väärkohtlemise kohta vastuseid. (Lachs & Pillemer, 2015, lk 1948) Madalmaades väärkoheldud eakate seas tehtud uuringus selgus, et peamisteks põhjusteks, miks eakad väärkohtlemise ja vägivalla ohvriks langevad, on ohvri ja vägivallatseja vastastikune sõltuvus, võimu ja kontrolli tasakaalustamatus, üksindus ning eakate marginaliseerunud sotsiaalne positsioon. Väärkohtlemise mõjud hõlmasid negatiivseid tundeid, füüsilist ja psühholoogilist stressi, isiklike normide ja väärtuste muutumist, muutunud vaatenurki rahale ja madalat enesetõhusust (Mysyuk *et al.*, 2016, lk 695). Eakate väärkohtlemise uuringutes on tähelepanu pööratud just sellele, et millised on tagajärjed eaka tervisele, kuidas see mõjutab enneaegset suremust ja tervishoiu teenuste kasutamist (Yunus *et al.*, 2019, lk 197). Eakate väärkohtlemisel on nii füüsilised kui ka emotsionaalsed tagajärjed.

Emotsionaalseteks ehk psühholoogilisteks tagajärgedeks on:

- depressioon,
- ärevus,
- paanikahood,
- keskendumisraskused,
- unehäired,
- posttraumaatiline stress ja suhte probleemid (Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, 2014, lk 23; Mysyuk *et al.*, 2016, lk 694)

Uuringus (Mysyuk *et al.*, 2016, lk 695) miks eakad satuvad vägivalla ohvriks, selgus, et mitmed eakad tundsid üksildust ja sotsiaalset isolatsiooni ning sõltusid väärkohtlejast. Lisaks sellele puudus neil ka kontakt teiste sugulaste ja sõpradega. Erinevates andmebaasides, kus on uuritud eakate väärkohtlemist, leiti, et kõige sagedamini kirjeldatud füüsilised tagajärjed eakate väärkohtlemisel on verevalumid ning enamjaolt paiknesid need pea, näopiirkonnas, kaelal, ülajäsemitel ja torsol (Houten *et al.*, 2022, lk 53). Lisaks verevalumitele on eakatevastase füüsilise vägivalla tagajärgedeks ka luumurrud, põrutused, marrastused, haavad, põletusjäljed, hammaste probleemid, kõrge vererõhk ja südameprobleemid, olemasolevate terviseseisundite halvenemine ning enneaegne surm (Houten *et al.*, 2022, lk 65).

Uuringud on näidanud, et väärkoheldud eakad kasutavad rohkem tervishoiuteenuseid ning neil on suurem oht surra ja sattuda haiglasse kui nendel keda pole väärkoheldud. Igasugune väärkohtlemine, nii psühholoogiline, seksuaalne, majanduslik kui füüsiline põhjustab ohvrile trauma. (Patel, 2021, lk 1)

Majanduslik väärkohtlemine põhjustab eakale hirmu, tekitab segadust, usalduse puudumist, kroonilist ärevust ning jätab ilma majanduslikust sõltumatusesest. Seitsmes Euroopa riigis (Saksamaa, Kreeka, Itaalia, Leedu, Hispaania ja Rootsi) tehtud uuringus selgus, et majanduslik vägivald eakate hulgas on 3,8%, mis on levimuse poolest kolmandal kohal (Georgantzi, 2012, lk 1).

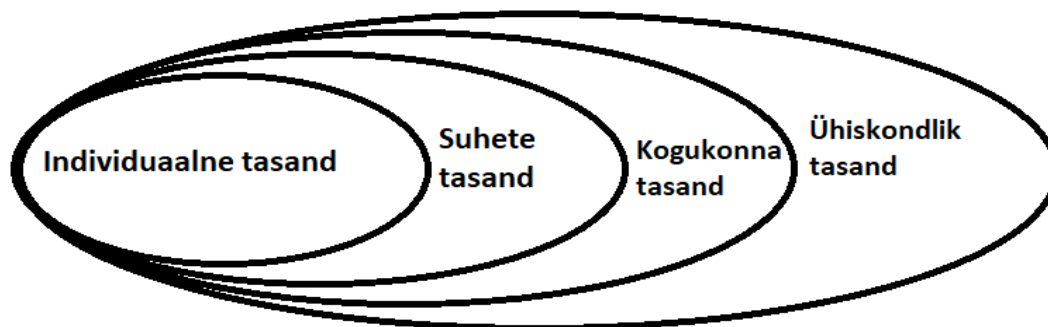
Selleks, et väärkoheldud eakat aidata, on oluline mõista kuidas majanduslik, kultuuriline, sotsiaalne ja poliitiline staatus ning vanuseline diskrimineerimine mõjutavad eakatevastast väärkohtlemist. Riskitegurite mõistmisel on oluline keskenduda nii eakale kui ka väärkohtlejale. Eakate väärkohtlemise riskitegurite tuvastamiseks on tehtud erinevaid uuringuid, need on olnud rahvastikupõhised, juhtumite võrdlemis põhised ja süstemaatilised vaatlused, kus riskitegurid jagati kolmeks:

- tugevad riskitegurid, mis on kinnitatud kindlate tõenditega;
- võimalikud riskitegurid, mille puhul tõendid on piiratud;
- vaidlustatud riskitegurid, mille kohta on hüpotees suurenenud riski kohta kuid puuduvad selged tõendid (Pillemer *et al.*, 2016, lk S198).

Individaalsel tasandil (vt Joonis 1) on eakate suhted oma lähedaste ja hooldajatega. Siinse tasandi riskiteguriteks on bioloogilised tunnused, isiksuseomadused ja isiku isiklik ajalugu, mis võib suurendada tõenäosust saada väärkohtlemise ohvriks. Suhete tasand hõlmab isiklike suhteid eakate ja kogukonna vahel ning naabritega. On järjekindlalt leitud, et funktsionaalne sõltuvus või füüsiline erivajadus on seotud eakate väärkohtlemise suurema riskiga.

Kogukonna tasand kirjeldab suhteid eakate ja eakate hooldekoduasutuste omavahelist suhet ning selle mõju tema heaolule. Siia kuuluvad kultuurilised väärtused, majandus ja sotsiaalpoliitilised aspektid, mis võivad neid väärtusi luua või säilitada. Siin kohal on olulise tähtsusega see kas ühiskonnas aktsepteeritakse eakatevastast vägivalda või mitte. Ühiskondlik tasand kirjeldab seda kui väärtuslikuks peetakse eakat ühiskonnas. (Pillemer

et al., 2016, lk S200) Kuigi inimese vananemine sõltub väga palju tema geenidest, mõjutab tema igapäevast hakkama saamist, füüsiline ja sotsiaalne keskkond, milleks on eaka kodu, naabruskond ja kogukond ning need mõjutavad eaka võimalusi, käitumist ja otsuseid (World Health Organization, 2015, lk 7).

Joonis 1. Eakate väärkohtlemise riskifaktorite tasemed. Allikas: Pillemer *et al.*, 2016, lk S198–S200

Ohvriabi seaduse (2004) § 3 kohaselt on ohvriabiteenus avalik teenus, mis on mõeldud inimestele, kes on kogenud vägivalda, hoolimatust või halba kohtlemist. Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) § 18 kohaselt ei tohi kedagi vägivaldselt kohelda, väärkohelda ega tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiini- ega teaduskatsetele. Spetsialistide teadlikus eaka väärkohtlemise kohta ja nende poolne korduv abi pakkumine eakale suurendab tõenäosust, et eakas küsib väärkohtlemise korral abi. Siin kohal on oluline aspekt, et eakas on teadlik abivõimalustest. (SafeLives, 2016, lk 11)

Eakate väärkohtlemise vähendamiseks on rakendatud erinevaid meetmeid selle ennetamiseks ja tagajärgedega tegelemiseks, kuid seda pigem kõrge sissetulekuga riikides. Teadlikkuse tõstmiseks eakate väärkohtlemisest on tehtud avalikke kampaaniaid, koolitatud hooldustöötajaid, et parandada nende teadmisi dementsuse teemal ning loodud erinevaid programme, mis toetavad hooldajate igapäevast tööd. Lisaks sellele on tehtud sõeluuringuid, et kindlaks määrata, kes on potentsiaalsed väärkohtlemise ohvrid ja vägivallatsejad ning uuriti, millised on eakate väärkohtlemise riskitegurid. Üheks suurimaks riskiteguriks on eaka elukeskkond ja väärkohtlejaks tema elukaaslane või täiskasvanud laps, kellega ta seda jagab. Samuti leiti, et riskiteguriks on

eaka madal sissetulek ning eraldatus ja sotsiaalse toetuse puudumine. (Larchs, 2015, lk 1950)

Eelnevast saab järeldada, et eakate väärkohtlemise eri tasandite riskifaktorid on omavahel tihedalt seotud ning selleks, et eakat väärkohtlemise korral aidata, on vaja tähelepanu pöörata igale riskifaktori tasandile, keskendudes eakale ja ka väärkohtlejale. Eaka abistamise juures on olulisel kohal ametnike teadlikus märgata eakate väärkohtlemist ja korduvalt abi pakkuda. Peale esimest abi pakkumist ametniku poolt, võib juhtuda, et eakas keeldub abi vastu võtmast.

2. UURING EAKATE VÄÄRKOHTLEMISEST JA ABISAAMISVÕIMALUSTEST PÄRNUMAAL

2.1. Eakate olukord Pärnumaal

Pärnumaa on Eesti suurim maakond, mille pindala on 5418,73 km², kuhu kuulub seitse omavalitsust: Lääneranna vald, Pärnu linn, Põhja-Pärnumaa vald, Tori vald, Saarde vald, Häädemeeste vald ja Kihnu vald ning elanikke on 87 765 (seisuga 01.01.23). (Pärnumaa Omavalitsuste Liit, *s. a.*). Eesti Vabariigi maismaa territooriumist hõlmab Pärnumaa 12,5 % (Pärnumaa Arenduskeskus & Pärnumaa Omavalitsuste Liit, 2019, lk 12). Nii nagu ülemaailmselt, nii ka Pärnumaal rahvastik vananeb. 2023. a 1. jaanuari seisuga on Pärnumaal eakaid 19 618 ja tööealisi 49 981 (vt tabel 1) (Rahvastikuregister, 2023, viidatud Eesti Linnade ja Valdade Liit, 2023 vahendusel). ning aastaks 2045 prognoositakse 65+ elanikke Pärnu maakonnas 27 373 (Statistikaamet, 2019).

Tabel 1. Rahvastik Pärnu maakonnas seisuga 01.01.2023

Pärnu maakond	Lapsed 0–6	Lapsed 7–18	Tööealised 19–64	Eakad 65+...	Rahvaarv kokku
Häädemeeste vald	315	690	3021	1021	5047
Kihnu vald	31	61	467	132	691
Lääneranna vald	278	570	2991	1359	5198
Põhja-Pärnumaa vald	563	937	4468	2008	7976
Pärnu linn	3740	7258	29163	11713	51874
Saarde Vald	278	497	2599	1131	4505
Tori vald	1065	1883	7272	2254	12474
Kokku	6270	11896	49981	19618	87765

Allikas: Eesti linnade ja valdade liit, 2023, Elanike demograafiline jaotus KOV-de kaupa

Eakad moodustavad 39,3% tööelistest elanikest, mis näitab, et eakad on ühiskonna suur osa ning nende heaolule on vaja tähelepanu pöörata. Pärnumaa Arenduskeskuse ja Pärnumaa Omavalitsuste Liidu (2019, lk 4) poolt valmis Pärnumaa tervise ja heaoluprofiili tegevuskava aastaks 2019–2022, mille eesmärgiks oli maakonna elanike tervena elatud eluea pikendamine enneaegse suremuse ja haigestumise vähendamise kaudu. Pärnumaa visiooniks 2035+ on, et Pärnumaa on tuntud ja hinnatud regioon, mille edu põhineb haritud, ettevõtlikel, tervist ja elukvaliteeti väärtustavatel elanikel. (Pärnumaa Arenduskeskuse ja Pärnumaa Omavalitsuste Liit, 2019, lk 7). Eakatele on oluline sotsialiseerumine ja hoida ennast aktiivsena erinevate tegevustega. Pärnu linna suurim eakate organisatsioon on Pärnu Pensionäride Liit, kuhu kuulub kuni 8000 liiget (Miglai, *s. a.*). Liidu tegevusest võtavad osa need, kes tulevad oma iseseisva eluga toime, elavad oma kodus ning tahavad teha vabatahtlikku tööd. Pärnu maakonnas asub 12 hooldekodu ja neli statsionaarse õendusabiteenuse pakkujat eakatele (seisuga 03.10.22) (Pärnu Linnavalitsus, 2022). Pärnu Naiste Tugikeskuse kolme viimase aasta statistika näitab, et 65-aastaste ja vanemate abiotsijate arv on tunduvalt väiksem kui teiste vanusegruppide puhul. 2020. aastal oli neid 15, 2021. aastal kaheksa ja 2022. aastal seitse (U.Vesik, e-kiri, 15.04.2023).

Eelnevast saab järeldada, et eakate osakaal on Pärnumaal väga suur, võrreldes tööelistega ning see toob välja eakate olulisuse ühiskonnas ja põhjuse, miks on vaja eakate abivajadust märgata ja mõista nende käitumist.

2.2. Uurimismeetod, valim ja läbiviimine

Uurimistöö lähtekohaks on eakate väärkohtlemise ja vägivalla liikide ning abisaamisvõimaluste väljaselgitamine Pärnumaal. Käesoleva lõputöö uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, mille eesmärgiks on koguda andmeid, jõuda uuritava teema olemuseni, avastada varjatud aspekte ning tuua need avalikkuse ette (Õunapuu, 2014, lk 58). Kvalitatiivne uurimisviis annab võimaluse uurida põhjalikumalt eakate teadlikust ja kogemusi vägivalla ja väärkohtlemisega ning avaldada enda arvamust selle kohta, kuidas eakaid paremini informeerida abisaamise võimalustest väärkohtlemise korral (Pensa, 2020, lk 22). Kvalitatiivne uurimisviis aitab uurida inimloomust, nende kogemusi ja seda, mis hinnangu nad ise oma kogemustele annavad ning see meetod

sobib kui valim on väike (Neale, 2021, lk 1). See meetod ei puuduta ainult seda, mida inimesed arvavad, vaid ka miks nad nii arvavad ja käituvad. Lähtuvalt töö eesmärgist, on oluline mõista väärkoheldud eakate kogemusi ja käitumist ning seda mis paneb neid käituma viisil, et nad ei taha ja julge abi otsida. Mõistes eakate käitumise põhjust antud olukorras, on võimalik leida sellile probleemile ka sobiv lahendus.

Andmekogumismeetod on poolstruktureeritud individuaalintervjuu, kus on kindel intervjuukava, intervjuu viiakse läbi ühe vastajaga korraga ja vestluse käigus saab juurde küsida täpsustavaid küsimusi, mis omakorda aitavad uurida uuritavat teemat süvitsi. Küsimuste järjekorra määrab intervjuerija, kes vajadusel saab küsimusi juurde küsida või neid ümber sõnastada (Õunapuu, 2014, lk 173). Poolstruktureeritud intervjuu puhul esitatakse küsimused kindlas järjekorras, kuid neile saab intervjueritav vastata vabas vormis (Lagerspetz, 2017, lk 128). Antud töös sobis poolstruktureeritud intervjuu, kuna see andis intervjuerijale vajadusel intervjueritavale küsimusi selgitada. Intervjuu on kvalitatiivses uurimistöös kõige sagedamini kasutatav uurimisviis, kuna see võimaldab jõuda delikaatsete teemadeni ning seda saab reguleerida vastavalt olukorrale ja vastajale (Õunapuu, 2014, lk 171). Arvestades uurimistöo teema tundlikkust ja austades intervjueritava privaatsust on intervjuud tehes järgitud konfidentsiaalsuse nõuet. Intervjuud viidi läbi intervjueritavale sobival ajal ja kohas.

Selleks, et leida vastuseid oma uurimisküsimustele on autor moodustanud kaks valimigruppi, kelleks on väärkohtlemist ja vägivalda kogenud eakad, kes on ka antud töö sihtrühmaks ning teiseks grupiks on väärkoheldud eakatega kokkupuutuvad eksperdid. Ekspertintervjuu puhul ei paku uurijale huvi mitte intervjueritav inimesena, vaid kui ekspert teatud valdkonnas (Laherand, 2012, lk 199). Eakate puhul on kasutatud lumepallivalimit, kus autor kasutab vastajate leidmiseks teiste vastajate abi (Lagerspetz, 2017, lk 155). Sealjuures arvestatakse ka asjaolu, et väärkohtlemine on alanud juba enne eaka ikka jõudmist. Intervjuus on otseselt sihtrühmale suunatud küsimused (vt lisa 1), kus teine, kolmas, neljas ja üheksas küsimus on koostatud teoreetiliste allikate põhjal (Rikker, 2021, lk 25, Pillemer *et al.*, 2016, lk S194; Engel, 2020, lk 13, 17; Sööl, 2016, lk 63). Ülejäänud sihtrühmale suunatud intervjuukava küsimused on autori poolt koostatud.

Arvestades autori kohustust kaitsta uuritavate anonüümsust ja järgida konfidentsiaalsuse reegleid, on autor intervjuudes välja jätnud isikuandmed ja nimed ning intervjueritavad

on kodeeritud (Laherand, 2012, lk 51). Intervjueeritavad on jagatud kahte rühma. Nendest kuus on otsene sihtrühm, kelleks on eakad, kes on kogenud vägivalda või väärkohtlemist ning kolm on oma töös eakatega kokku puutuvat eksperti. Ekspertid on kodeeritud S1, S2, S3. S1 ja S2 puutuvad oma töös kokku eakatega kui nad on sotsiaalse abi vajajad ning S3 puutub eakatega kokku läbi eakate vastu suunatud vägivalda juhtumite. Ekspertintervjuud toimusid ajavahemikus 30.03.23–09.04.23 veebikeskonnas ja intervjuud kestsid keskmiselt 40 minutit.

Eakatega intervjuu läbiviimiseks sobiva aja pakkus välja intervjueerija ja koht valiti vastavalt intervjueeritava soovile. Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 10.03.22 – 07.04.22 ja 20.02.23–10.03.23 ning intervjuude kestvus jäi 25–40 minuti vahele (vt tabel 2). Intervjuu toimus igale intervjueeritavale sobivas kohas, milleks oli intervjueeritava kodu, Pärnu Naiste Tugikeskusele kuuluvast nõustamisruum ja üks intervjueeritav vastas ka kirjalikult e-kirja teel. Intervjuus osalemine oli vabatahtlik ning enne intervjueerimist tutvustati respondentile uurimistöö teemat, uurimisprobleemi ja eesmärki ning seda, kuidas saadud infot turvaliselt säilitatakse ning töödeldakse.

Vägivalda kogenud eakatega kontakteerumiseks võttis autor ühendust Pärnu Naiste tugikeskuse juhataja Margo Orupõlluga, kes eaka nõusolekul, andis nende intervjueeritavate kontaktid. Alljärgnevas tabelis 2 on välja toodud intervjuudes osalenud eakate koodid, nende vanus ja intervjuude kestvuse aeg. VK1 tähistab esimest vägivalda ja väärkohtlemist kogenud vastajat.

Tabel 2. Uuringu valim

Intervjueeritava kood	Vanus	Intervjuu kestvus
VK1	69	35 min
VK2	67	25 min
VK3	72	32 min
VK4	79	30 min
VK5	86	28 min
VK6	82	35 min

Seega uuringu valimiks oli kuus eakat naist, kes on kogenud eakas eas mingisugust väärkohtlemist või vägivalda. Vanus jäi 69–86 vahele ning intervjuu aeg oli keskmiselt pool tundi.

Intervjueervjuu alguse küsiti respondentidelt luba intervjuu lindistada. Lindistatud info transkribeeriti, salvestati MS Word`i dokumendina. Analüüsimisel kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, kus intervjuudes saadud tekstiosad grupeeriti sarnasuse alusel ning analüüsidest arvestati nii teksti olulisi tähendusi, kui ka peidetud infot (Õunapuu, 2014, lk 184). Kogu saadud infot võrreldi töös kasutatud teoreetiliste allikatega, varem tehtud uurimustööde ja ekspertide intervjuudest saadud vastustega.

Uurimistulemuste andmeid, nii teoreetilisi kui ka intervjuudest saadud infot, analüüsiti, tehti kokkuvõtte, järeldused ja ettepanekud.

2.3. Andmete analüüs ja tulemused

2.3.1. Eakate väärkohtlemise vägivallavormid

Uuringus osalenud sihtrühmaks olid kuus naist, kellest neljal (VK1, VK2, VK3, VK5) oli väärkohtlejaks nende partner ja kahel (VK6, VK4) oli väärkohtlejaks nende laps. S3 tõi välja erinevuse laste ja partneri poolse vägivalla liigi suhtes: „/.../Partneri puhul on vägivald eaka suhtes rägem ja rohkem füüsiline ning laste puhul esineb rohkem vaimset ja materiaalsel väärkohtlemist“. Uuringust selgus, et väärkoheldud eakate kõige enim tuntavaks vägivalla vormiks on füüsiline vägivald, mida oskasid välja tuua kõik kuus vägivalda kogenud intervjueeritavat ning seda töid välja ka kolm eakatega oma töös kokku puutuvat intervjueeritavat eksperti. Sellele järgnes vaimne ja majanduslik vägivald. Antud uuringus osalenud eakad oskasid nimetada erinevaid vägivalla vorme, kuid intervjuudes tuli välja, et tõukamist ja lükkamist ei peetud füüsiliseks vägivallaks. See viib järeldusele, et eakad ei ole väga teadlikud vägivalla vormidest sisulisemalt, ega oska neid alati märgata. S3 toob välja, et põhjus, miks eakad vägivallavorme ja nende sisulist tähendust ei tea, on see, et nad peavad väärkohtleja käitumist normaalsuseks, sest see on nende elu osa. Eakad (VK4) tunnevad, et on ise väärkohtlemises süüdi, kuna pole osanud last õigesti kasvatada või ei suuda olla selline naine nagu mees soovib (VK3, VK2). Emotsionaalse vägivalla ohvrid süüdistavad tihti ennast, sest nad arvavad, et nad oma käitumisega põhjustanud vägivaldse käitumise ning nad üritavad kogu aeg vägivallatsejale meele järgi olla ja paremini käituda. „/.../Tundub, et olin oma pojale halb ema, ei osanud teda õigesti kasvatada. Nüüd on tulemus käes ja muuta ei saa enam midagi. Tuleb kannatada surmani“. (VK4)

Vaimse vägivalda puhul tõid eakad välja, et seda ei saagi märgata, kui just ohver ise sellest ei räägi. Küsides ekspertidelt kas neil on oma töös ette tulnud väärkohtlemise juhtumeid, tõi S2 välja, et nende juurde teenusele tulevad eakad ei ole otseselt väärkohtlemist maininud. Ta on märganud eaka käitumisest, et eakas on olnud kaua ilma söögi ja joogita ning osades situatsioonides on ta väga arglik ja kergelt ehmuv. Lisaks sellele tõi sama spetsialist välja, et süües vaatab eakas kogu aeg ringi, nagu kardaks, et keegi ta toidu ära võtab. Teine spetsialist (S3) tõi välja selle, et eaka kodu külastav sotsiaaltöötaja võiks tähelepanu pöörata eaka käitumisele. Kui varem oli eakas rõõmsameelne ja nüüd ei julge ta isegi otsa vaadata ja kui eaka käest midagi küsida, siis vastab, et tema ei tea, aga ta kaaslane teab, siis sellest saab järeldada, et ühel poolel ei ole kõik hästi. Liikumispuudega eaka puhul tuleks jälgida kus on ta ratastool või kargud ehk kas tal on nendele ligipääs. Kolmas ekspert (S1) tõi välja, et on kokku puutunud juhtumitega, kus ei ole vägivalda eaka suhtes, vaid eakas on vägivaldne teiste suhtes. Selle põhjustajaks võib olla nii alkohol kui ka kujunev psüühikahäire, kus inimene hakkab käituma ohtlikult iseenda või teiste suhtes. „/.../Meil on olnud olukord, kus eakas proua oma vaimsete häirete tõttu on naabritele ohtu kujutanud. Ta viskas poti täie kuuma vett ukse avanud naabrile“. (S1) Sama spetsialist tõi välja ka ühe juhtumi, kus nad tuvastasid eakal, keda hooldati, sinised plekid kohtades, kus tavapärasel hoolduses ei tohiks olla. Eaka jälgimisel koostöös arstide ja õdedega selgus, et eakal oli lihtsalt selline tervislik seisund, mille tagajärjel talle tekkisid kehale kergelt sinised plekid ning selle juhtumi puhul ei olnud tegemist eaka väärkohtlemisega.

Füüsilise vägivaldina nimetasid kõik intervjueritavad löömist ja peksmist. Lükkamist tõi füüsilise vägivaldina välja ainult üks (VK2) vastaja, kes oli ise vägivalda kogenud ja ka üks spetsialistidest (S3). Vaimse vägivaldina nimetati mõnitamist (VK2), halvustamist (VK2), ähvardamist (S3), sõimamist (VK3, VK2), karjumist (VK5) ja kamandamist (VK4). Majanduslikku vägivalda oskas eakatest nimetada kuuest neli intervjueritavat (VK3, VK2, VK1, VK6), kus toodi eraldi välja raha ära võtmist ja kodust asjade ära viimist ilma eaka nõusolekuta. S2 on oma töös puutunud kokku juhtumitega, kus eakas on hooldekodus ning eaka laps tuleb sinna raha küsima.

Seksuaalset ja institutsionaalset vägivaldavormi ei mainitud antud uuringus kordagi. Ühe eksperdi (S2) sõnul näevad nad tihti hooletusse jäetud eakaid. Seda just siis, kui eakas

tuleb nende juurde teenusele otse oma kodust. Teise eksperdi (S1) sõnul võib eaka hooletusse jätmise väljenduda selles, et lähedasel, kes seda eakat hooldab, puuduvad vastavad teadmised või nende enda tervislik seisund ei võimalda eaka eest hoolitseda nii, et eakal oleks tagatud hoolitsus, mida ta vajab. S3 ütles, et eaka hooletusse jätmise on eakate väärkohtlemise erivorm, mis võib väljenduda näiteks selles, et eakale on toodud küll süüa, aga eaka tervislik seisund ei võimalda toidu pakendeid avada, või siis eakas on pesemata ja ta kodu on koristamata, kuna ta pole suuteline seda ise üksinda tegema. Lisaks sellele lisab S3:

./.../Hooletusse jätmise on ka see, et meil võivad ju need eakad olla kuskil, aga me ei tegele nendega, kohalik omavalitsus ei tunne nende vastu huvi. Eakad võivad öelda, et ma tulen üksi toime ja ma ei vaja midagi, aga me peame aduma seda, kui valmis on tegelikult vana inimene oma elu eest vastutama.

Kaks intervjuueeritavat (VK4, VK6) tõid välja ka hooletusse jätmise ja laste poolt hülgamise ning mitte suhtlemise. See tekitas eakatel kurvameelsust, kaotades eluisu kuna tundsid, et neid ei ole kellelegi vaja ja on oma lastele koormaks ning ootavad surma, et lapsi sellest koormast säästa.

Füüsilise vägivalla puhul tõid peaaegu kõik intervjuueeritud eakad (VK5, VK4, VK3, VK2) välja peksmise, kuid tõukamist ei tõlgendatud füüsilise vägivallana. Intervjuueeritud eakate arvates, on füüsiline vägivald kõige kergemini märgatav vägivallavorm. „./.../ Oma sinikate pealt olen näinud, et löömist on väga kerge märgata. Eriti kui veel on sellise koha peal, mida riietega ei peida. Noorena sai korduvalt sellepärast koju jäädud, sest ei saa ju näidata, milline ma olen“. (VK5) S3 toob välja juhtumi, kuidas 86-aastane mees peksis jalaga oma 84-aastast naist nii, et tal olid suured sinikad selja peal.

VK5 ja VK6 tõid välja, et vaimsest vägivallast on nad midagi kuulnud, kuid samas ei mõistnud nad täpselt mis see on. VK2 arvas samuti, et vaimset vägivalda on väga keeruline märgata ning on oluline, et see keda väärkoheldakse ise sellest räägiks ja abi küsiks.

Tihti eakad ise ei tunnetagi väärkohtlemist, kuna eakaid väärkoheldakse kõige sagedamini just nende enda lähedaste inimeste poolt ning nad tulevad ajast kui väärkohtlemisest ja vägivallast ei räägitud kui probleemist ühiskonnas. Väärkohtlemist

märkavad kaaskodanikud alles siis, kui ohvri kehal on nähtavad vägivalla jäljed või kui ohver on väärkohtlemise tagajärjel sattunud haiglasse. Samuti on kaaskodanike poolt lihtne märgata eakat ohvrit, kes on jäänud ilma oma materiaalsest varast või neid on hüljatud kõige lähedastemate poolt (S3).

Kõik kuus intervjuueeritavat eakat tõid välja, et peamine põhjus, miks ei teatata väärkohtlemisest ja vägivallast on häbitunne. VK4 ja VK2 tõid oma vastustes välja, et ei tahetud lähedastele probleeme. Nad arvasid, et peavadki aitama oma lähedasi, sugulasi ja lapsi nii materiaalselt, kui ka vaimselt, sest usuvad, et see on nende kohustus. Süüdistati iseennast, et on oma lapsi valesti kasvatanud ning seetõttu ongi sellises olukorras. VK5 vastas küsimusele miks eakad väärkohtlemise korral abi ei otsi: „/.../ Häbitunne ja süütunne on. Ju ma siis olen sellise saatuse ära teeninud. Meid on ju nii kasvatatud, et kui abiellud siis tuleb kõik ära kannatada- isegi peksmine“. Häbitunne on kõige olulisem emotsioon, millega vägivalda kogunud peavad tegelema ning selleks, et vägivaldset suhet lõpetada on vaja vabaneda häbitundest. Üks spetsialist (S3) toob välja ühe positiivse väärkoheldud eakaga seotud juhtumi, kus seitsmekümne kaheksa aastane naine pöördus nende poole ja soovis lahutada, sest ta polnud nõus vägivaldses suhtes surema.

Abi saamiseks pöörduvad eakad (VK4, VK6, VK3, VK5) pigem naabri või tuttava kui ametniku poole. Selle tagajärjeks on aga see, et eakad, ei räägi oma väärkohtlemisest professionaalile, kes võiks neid aidata. Kõik kolm spetsialisti (S1, S2, S3) ütlesid, et nemad abistavad abivajajat eakat nõustamisega ja võimalike lahenduste leidmisega. S3 toob välja, et kui eakas pöördub politsei poole, siis teeb ta seda pigem siis kui vägivallatsejaks on elukaaslane. Oma laste vastu nad avaldust politseisse teha ei taha, kuigi ta on olnud eaka vastu vägivaldne.

Füüsilist ja vaimset vägivalda võib kohata kooseludes, mis on kestnud aastakümneid, kus partnerid on pikalt koos elanud. Kahjuks jäädakse vägivaldsesse suhtesse erinevatel põhjustel. Ühe põhjusena, miks eakas ei olnud nõus lahkuma vägivaldsest suhtest, tõi eakat abistav spetsialist (S3) välja selle, et uues elukohas ei tundnud eakas kedagi ja tal polnud seal kellegiga rääkida. Võrreldes noorema generatsiooniga on eakate puhul üheks põhjuseks jääda vägivaldsesse suhtesse see, et nad kuuluvad põlvkonda, kelle jaoks on olulised traditsioonilised soorollid. Siia kuuluvad naiste alandlikkus, abielu olulisus, eraelu privaatsus. Vägivaldsesse suhtesse sunnib jääma aastate jooksul on loodud ühine kodu,

võetud koduloomad, rajatud lilleaed. Vägivaldse suhte lõpetamine on tõeline katsumus ning sel hetkel tundub, et kergem on oodata vägivaldse partneri surma. Aastatepikkune vägivald tekitab ohvri ja vägivallatseja vahel sõltuvussuhte ning ohver usub, et ta ei oska ega saa üksi millegagi hakkama.

2.3.2. Abisaamise võimalused eakate väärkohtlemisel

Kõigi kolme eakatega kokkupuutuvate spetsialisti (S1, S2, S3) sõnul algab väärkoheldud eaka abistamine eaka nõustamisega ja ära kuulamisega ning lahenduste pakkumisega. S3 tõi olulise punktina välja selle, et eaka abistamine algab abivajaja eaka märkamisest ja reageerimisest. Intervjuude käigus küsiti kuuelt väärkohtlemist ja vägivaldale kogunud eakalt, mis nende meelest aitaks kaasa sellele, et eakad hakkaksid väärkohtlemise ja vägivalla korral abi otsima. Üle poolte intervjuule vastanutest (VK4, VK3, VK2, VK5, VK6) leidsid, pidades seda ka kõige olulisemaks abiotsimise võimaluseks, et on vaja eakatevastasest väärkohtlemisest ja vägivallast rohkem avalikult rääkida, eakatele mõeldud telesaadetes kui ka raadios. Nendest üks (VK2) rõhutas, et eakatevastasest vägivallast tuleb rääkida seal, kus eakad koos käivad (seltsid, klubid, ringid, jne).

/.../ Need eakad, kes on ise vägivaldsest suhtest välja tulnud, võiks oma lugusid rääkida ja teistele eeskujuks olla. Igasugu pensionäride kokkusaamise kohad on, kus saab käia rääkimas. Rohkem televiisoris selliseid saateid, kus julgustatakse ja öeldakse, et see pole mingi häbi kui abi kutsud. Kui toru katki on, siis ju kutsud ikka torumehe või kui hammas valutab, lähed hambaarsti juurde. Miks siis mitte küsida abi kui vägivald on. (VK2)

„/.../ Kui me oleks ühiskonnas väärtustatud ja me ei oleks nii tõrjutud siis paljud eakad, oleksid ka julgemad abi küsima“ (VK1).

Eakate puhul on abi andmine raskendatud, sest tihti nad ise ei märkagi, et neid väärkoheldakse või käitutakse halvasti. Siinkohal on väga oluline, et eakatega kokku puutuvad ametnikud oskaksid märgata abivajavat eakat.

/.../ Võibolla tuleb eakaid rohkem märgata, sest tihti nad ei räägi olukorrast nii nagu see on. Pean tunnistama, et mina olen abi saanud, kuid kui oled aastaid vägivaldale

talunud, siis on väga raske elus muutust teha, eriti veel kui olen juba pensioniealine. Ja kuhu mul vanal inimesel ikka minna on. (VK5)

Küsites eakatelt, kuidas ametnikud neid aidata saaksid, vastasid kõik, et kõige rohkem saab abivajajat aidata info jagamisega, selgitades kõiki abisaamise võimalusi. Nendest kahe (VK2, VK4) arvates võiks infot abisaamise võimalustest jagada postkastides. Üks spetsialist (S3) tõi institutsionaalse väärkohtlemisena välja ühiskonna digisüsteemse e-keskkonna, milles eakatel puuduvad oskused ja vahendid seal toimetada ning see teeb eakate elu keerulisemaks.

Neljale vastajale (VK3, VK2, VK5, VK4) oli oluline, et ametnikud neid rohkem märkaksid, eakatest hooliksid ning tunneksid huvi kuidas nad hakkama saavad.

/.../ Ametnikud võiks rohkem hoolida vanadest inimestest. Neid kuulda ja mõista. Mul endal on kuulmislangus ja kuigi kannan kuuldeaparaati, ei saa ma ametnike jutust tihti aru. Need maskid ka veel ees ja pobisevad omaette. Kord julgesin küsida, et mis ametnik ütles. Sain sõimata. Enam ei julge nende poole pöörduda. Telefonis ma ei saa jutust aru ja kui kohale lähen siis ollakse pahased, et miks ma ei saanud neile kirja või ei helistanud?. (VK4)

Kolm vastanutest (VK6, VK4, VK2) pidas oluliseks, et ametnikud julgustaksid neid abi otsima. Kõik kolm eakatega kokku puutuvat spetsialisti märgates abivajavat eakat räägivad, mis võimalus neil on väärkohtlemise korral abi saada. „/.../Kui sotsiaaltöötajateni jõuab info eakatevastasest vägivaldast, siis nad peaksid minema olukorda hindama ja vajadusel abi osutama. Teavitama eakaid abisaamise võimalustest ja julgustama neid abi otsima“. (VK6)

Ühel korral tuli intervjuust välja, et eakas soovis vabatahtlikult elama minna hooldekodusse ning lootis aastaid, et vägivaldne partner sureks enne kui tema, sest siis lahenevad ka mured. Küsites vägivalda kogunud eakatelt, kui kerge on neil olnud abi paluda, siis tuli välja, et nad pigem kannatavad ja ei tee seda.

/.../ Väga raske on abi küsida. No naabri käest võin abi küsida aga kuskile võõra juurde küll ei lähe abi paluma. Pärast on nii, et poiss saab teada ja siis saab veel

tigedamaks. Ta toob ju mulle vahel süüa ka kui mul endal natuke halb olla on.
(VK4)

„/.../ Ega see kerge ei ole ja ma olen ju ka asju valesti teinud ja siis sellepärast mees mind karistabki.“ (VK5)

Vägivallatseja süüdistab ohvrit, et ta on valesti käitunud ning ise põhjustanud oma käitumisega selle, et tema vastu vägivaldne ollakse. Seetõttu on ohvri poolne enesesüüdistamine vägivaldses suhte üks peamisi ohvri käitumismustritest.

„/.../ Ma ei ole harjunud abi küsima. Mind kasvatati ikka ise hakkama saama“. (VK3)
Seda tõi välja ka üks intervjueeritavatest spetsialistidest (S2), et praegune eakas põlvkond on elanud niivõrd karmi elu, et lisaks sellele, et nad ei tõlgenda nende vastast väärkohtlemist väärkohtlemisena, nad on harjunud raskustega ise hakkama saama.

Väärkohtlemist kogenud eakate intervjuude põhjal selgus, et kõige tõenäolisemalt pöörduvad eakad abi saamiseks lähedaste poole, samuti ka naabri poole, kellele kurdetakse just kohvitassi taga oma muresid. Eakaga oma töös kokkupuutuv spetsialist (S3) toob välja, et kui eakad vähegi saavad siis nad helistavad ja tihti lihtsalt tahavadki rääkida, kuid nad ei ole valmis tulema nõustamisele. Sama spetsialist toob välja, et eakad ei tee selliseid suuri muutusi oma elus aga nad vajavad lihtsalt kedagi kellega rääkida. Kui majanduslik olukord võimaldab, siis võib lahus elada, kuid siis võib takistuseks saada hirm üksilduse ees. Mitmest (VK5, VK6, VK1) eakaga tehtud intervjuust tuleb välja see, et lapsed on täisealised, neil on oma pere ja eakas, ei soovi olla oma lastele koormaks ja ei taha neile tüli tekitada. Üks (VK6) toob välja, et kuna tema tütar maksab tema korteri eest, siis üritab ta igatpidi kokku hoida nii elektrit kui ka vett. Kõik selleks, et tütrele liiga suuri kulusi ei oleks. Ta pole isegi oma juukseid juba aasta aega pestnud, sest ei julge seda üksi teha, kuna kardab dušši all olles kukkuda.

Eakad on see grupp inimesi, kes kõige rohkem kogevad vaimset ja verbaalset vägivalda. Neile ongi kõige raskem abi osutada, kuna nad ise ei pruugi mõista, et neid väärkoheldakse. Lisaks sellele paneb nende tervislik seisund ja sõltuvus vägivallatsejast nad olukorda, kus neil ei olegi võimalik abi otsida.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas peatükis tehakse järeldusi uurimistöö tulemuste kohta ja võrreldakse teoorias välja toodud teoreetiliste allikatega. Leitakse vastuseid lõputöös püstitatud uurimisküsimustele ning tehakse ettepanekuid kuidas vägivalda ja väärkohtlemist kogenud eakaid paremini aidata.

Uuringus on välja toodud, et eakatevastane väärkohtlemine ja vägivald on üksik või korduv tegevus või tegemata jätmine eaka suhtes. Selle tagajärjeks on kahju eaka tervisel mis võib isegi lõppeda eaka enneaegse surmaga. Eakatel on suur oht kogeda füüsilist, emotsionaalset, majanduslikku, institutsionaalset ja seksuaalset väärkohtlemist, kuid hooletusse jätmine on eakate puhul kõige levinumaks väärkohtlemise vormiks.

Esimeseks uurimisküsimuseks oli milliseid eakatevastaseid vägivallavorme oskavad eakad välja tuua. Kõik respondendid, nii eakad kui ka eakatega kokku puutuvad spetsialistid tõid välja füüsilist vägivalda. Kaks spetsialisti puutusid oma töös kokku rohkem eaka hooletusse jätmisega. Sama tulemuse andis ka rahvastikupõhine uuring (Pillemer *et al*, 2016, S196), kus uuriti eakate väärkohtlemist, riskitegureid ja ennetusmeetmeid. Eakad, kes ise olid väärkohtlemist ja vägivalda kogenud, ei tõlgendanud tõukamist vägivallana ega väärkohtlemisena. Pigem öeldi, et pole füüsilist vägivalda kogenud, vahetevahel lihtsalt mees lükkas või tõukas ja siis olid nad ka ise selles süüdi, sest ei oska õigesti käituda. Enesesüüdistamine ja endas kahtlemine on vägivalla ohvrite põhitunnusjooned. Nad kahtlevad oma väärtuses ja kõiges mida teevad (Engel, 2020, lk 33). Vägivallatseja ütleb oma ohvrile korduvalt, et kui ohver teeks nii nagu vägivallatseja palub, siis ei peaks ta endast välja minema (Engel, 2020, lk 26).

Kõik intervjuule vastanud eakatest tõid lisaks füüsilisele vägivallale välja ka vaimset vägivalda. Mainiti mõnitamist, halvustamist, sõimamist, ähvardamist ning hülgamist. Nii nagu füüsilise vägivalla puhul tuli intervjuudes välja ka vaimse vägivalla puhul, ei teata täpselt, mis on vaimne vägivald ning leiti, et selle märkamine on väga raske. Eakad pidasid vaimse vägivalla juures oluliseks, et lähedased ja ametnikud märkasid ja pakuksid abi. Üks põhjusi, miks vaimset vägivalda on raske märgata ja tuvastada, on see, et pole mingeid väliseid tundemärke. Vaimne vägivald ei pruugi väljenduda ka sõnades, vaid hoopis pilkudes ja käitumises (Engel, 2020, lk 38). Eakatega kokkupuutuvate

spetsialistide poolt toodi välja väärkohtlemise liigina hooletusse jätmist ja vaimset vägivalda. Tuhermi uuringus (2012, lk 38) Järvemaal aga oli hooletusse jätmise kõige levinum väärkohtlemise vorm, mida oli esinenud 27,6% vastanutest ning hooletusse jätmise seisnes eaka igapäevase vajaliku abita jätmises.

Teiseks uurimisküsimuseks oli millised on kitsaskohad väärkoheldud eakate abistamisel. Eakad ise tõid intervjuudes välja, et ühiskonnas räägitakse väga vähe avalikult eakate väärkohtlemisest ja vägivallast ning ei julgeta sel teemal debatte tõstatada. Nende poolne ettepanek oli, et rohkem peaks olema avalikke vestlusi eakatevastase vägivalla teemal erinevates saadetes teles ja raadios. Infot abisaamise võimalustest tuleb levitada paberväljaannetes, sest interneti teel jagatud info ei jõua eakateni, kuna tihti puuduvad neil vastavad digioskused ja võimalused interneti kasutada (Sirotkina, 2012, lk 9). Oluline on ajalooline mõju, mis hõlmab individuaalset ja institutsionaalset teadmatust väärkohtlemisest. See oli aeg kui väärkohtlemisest ei räägitud ja polnud ka vastavaid teenuseid vägivalla ohvritele. Paljud vanemad naised on kogenud vägivalda juba noorena, mil puudusid seadused väärkohtlemise ja vägivalla käsitlemiseks ning sellest ei räägitud kui probleemist ühiskonnas. Soovitati, et naiste tugikeskus koolitaks eakatega kokkupuutuvaid esmatasandi spetsialiste eakatevastasest vägivallast. Vastavaid koolitusi eakatevastasest vägivallast ja infot abisaamise võimalustest vägivalla korral soovitati levitada seal, kus eakad kogukondlikult kogunevad. Näiteks huviringid kus eakad käivad koos aega veetmas. Eriti suureks eeskujuks peeti seda, kui keegi kes on lahkunud vägivaldsest suhtest, jagab avalikult oma kogemust vägivaldsest suhtest väljatulemisel ja abisaamise võimalustest.

Uuringutest selgus (Houten *et al.*, 2022, lk 69; Patel *et al.*, 2021, lk 5) kuidas ennetada, märgata ja aidata väärkoheldud eakat. Jõuti järelduseni, et oluline on koolitada, eakatega kokku puutuvaid spetsialiste, arste, meditsiiniõdesid ja hooldekodutöötajaid.

Toetudes töö teoreetilisele osale, kolmele väärkoheldud eakatega kokkupuutuva spetsialisti intervjuule ja kuuele vägivalda ja väärkohtlemist kogenud eaka intervjuu vastustele, teeb töö autor ettepanekud Pärnu Linnavalitsuse Sotsiaalosakonna eakatega kokkupuutuvatele spetsialistidele ja lähisuhtevägivalla ennetamisega tegelevatele spetsialistidele:

- Koolitada esmatasandi spetsialiste, kes puutuvad oma igapäevatoos kokku eakatega, eakate vastase vägivalla ja abisaamise võimaluste teemal. Vastavaid koolitusi Pärnumaal korraldab MTÜ Pärnu Naiste Tugikeskus.
- Arendada koostööd ja osaleda erinevates koostöövõrgustikes, kus fookuses on eakaid puudutavad teemad ning inimeste turvalisus üldiselt Pärnumaal.
- Korraldada arutelusid ja vestlusringe kogukonnakeskustes üle Pärnumaa, kus teemaks on vägivallavaba elu üle elukaare. Kaasata nende avalike arutelude korraldamises sihtgrupi esindajaid.
- Koostada ja suunatult levitada spetsiaalseid infomaterjale, mis selgitavad eakatevastast vägivalda ning abisaamise võimalusi.

Tulenevalt intervjueritud eakate vastustest küsimusele, mis aitaks kaasa sellele, et eakad hakkaksid väärkohtlemise korral abi otsima. Teeb autor ettepaneku Pärnu Pensionäride Liidule:

- Arendada koostööd ja osaleda erinevates koostöövõrgustikes, kus fookuses on eakaid ja eakate väärkohtlemist puudutavad teemad.
- Korraldada teabepäevi, kus teemaks on eakate väärkohtlemine ja selle märkamine.

Uurimistööd tehes selgus, et puudub eestikeelne teabe- ja ilukirjandus, mis kajastaks eakate väärkohtlemist. Eakaid intervjuerides tuli välja, et neil puuduvad vahendid ja oskused, et väärkohtlemise kohta infot leida. Selleks, et tõsta teadlikust eakate väärkohtlemise kohta, teeb autor ettepaneku MTÜ Pärnu Naiste Tugikeskusele sobiv võrkeelne eakate väärkohtlemise teemaline raamat tõlkida või korraldada tõlkimine ja väljaandmine eesti keelde. Lisaks sellele veel:

- Arendada koostööd ja osaleda erinevates koostöövõrgustikes, kus fookuses on eakaid puudutavad teemad ning inimeste turvalisus üldiselt Pärnumaal.
- Avaldada artikleid ning arvamusi eakatevastase vägivalla ja abisaamise võimaluste teemal kohalikes ajalehtedes.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et uuringu eesmärk täideti ja uurimisküsimused said vastuse, kuid eakate vastane väärkohtlemine on aktuaalne teema ja vajab kindlasti riiklikul tasandil täiendavate uuringute läbiviimist.

KOKKUVÕTE

Käeoleva lõputöö teema valik tuleneb asjaolust, et eakatevastane väärkohtlemine ja vägivald on varjatud ülemaailmne probleem. Igasugune väärkohtlemine ja vägivald teise inimese suhtes on tõsine inimõiguste rikkumine. Eakatevastane väärkohtlemine ja vägivald ning võimalused väärkohtlemise korral abi saada on oluline ja aktuaalne teema, millest tuleb ühiskonnas rohkem avalikult rääkida. Tehtud on erinevaid rahvusvahelisi uuringuid eakatevastase väärkohtlemise teemal, kuid siiski on eakatevastane vägivald ja väärkohtlemine jäänud varjatuks ja tahaplaanile. Üheks põhjuseks on see, et inimesed häbenevad sellest rääkida. Tihti on vägivallatsejaks eaka lähedane, kellest sõltub eaka igapäevane toimetulek.

Lõputöö teoreetilises osas on ülevaade eakatest vananevas ühiskonnas. Tegelikult tõrjutakse juba 50 aastaseid tööturul vanuse pärast kõrvale, kuigi neil on erialased oskused ja töötamise tahe olemas. Eakate majanduslik olukord paneb neid muretsema, sest ei soovita kellestki sõltuda ja tahetakse ise hakkama saada. Samas on majanduslik sõltuvus üheks riskiteguriks eakate puhul, sattuda vägivalda ohvriks. Juhul kui neil on rahalised vahendid olemas, võivad lähedased neilt raha või kinnisvara tihti välja petta või ähvardada ära võtta. Kui neilt on raha välja petetud, siis sõltuvad nad oma lähedastest, kuna nad oma tervisliku seisundi tõttu ei saa enam üksi hakkama. Isegi kui eakas saab oma igapäevaste toimingutega ise hakkama võib tema halb majanduslik olukord olla takistuseks vägivaldsest suhtest lahkumiseks.

Käesoleva töö empiirilises osas uuriti kuult väärkohtlemist ja vägivalda kogenud eakalt nende seisukohti ja arvamusi eakate väärkohtlemise teemal. Intervjueeriti ka kolme eakatega oma töös kokku puutuvat spetsialisti. Uurimusmeetodiks oli kvalitatiivne uurimusviis, kus selgus, et eakad tunnevad kõige rohkem ära füüsilist vägivalda. Väärkohtlemist ja vägivalda kogenud eakad mõistsid, et löömine ja pekmine on füüsiline vägivald.

Teisteks vägivallavormideks, mida eakad välja oskasid tuua olid vaimne ja majanduslik vägivald. Majandusliku vägivalda puhul ei pidanud eakad majanduslikuks vägivaldaks seda, kui talt ähvardades raha nõuti. Spetsialistide intervjuus tuli peale füüsilise väärkohlemise välja ka hooletusse jätmist. Üks spetsialist tõi välja institutsionaalse vägivallana välja ühiskonna digisüsteemi, mis raskendab eakal info ja abi otsimist ning ka igapäevast toimetulekut. Kuigi eakad oskasid nimetada erinevaid vägivalda vorme, tuli intervjuudes välja, et tõukamist ja lükkamist ei peetud füüsiliseks vägivaldaks. See viib järeldusele, et eakad ei ole väga teadlikud vägivalda erinevatest vormidest, ega oska neid märgata. Vaimse vägivalda puhul tõid eakad välja, et seda on raske märgata, kui just ohver ise sellest ei räägi.

Uuringu tulemusel selgus, et kõige suurem põhjus, miks eakat väärkohtlemise puhul abi ei otsi on see, et kuna eakate puhul on väärkohtlejaks nende laps või lähedane. Eakad tunnevad häbi, süüdistatakse selles olukorras iseennast, ei soovita oma lähedasele halba ning arvatakse, et see on peresisene asi, mida väljaspool kodu ei räägita. Abi otsimisel on oluliseks asjaoluks ka see, et eakad on kasvanud ajaperioodil, mil oluliseks peeti traditsioonilisi soorolle ja naiste alandlikkust ning perekonna privaatsust hinnati väga kõrgelt. Takistuseks saab ka see, et ollakse oma lähedasest sõltuv ning kardetakse oma elu pärast. Samuti ei teata abisaamise võimalustest väärkohtlemise korral, kuna paljud vanemaealised naised, olid kogunud lähisuhtevägivalda ka nooremas eas ning sel ajal puudusid teenused lähisuhtevägivalda ohvritele. Kui väärkohtlejaks on abikaasa, siis loodetakse, et abikaasa sureb enne ning seejärel pääsetakse vägivaldsest suhtest.

Küsites, mida ametnikud saaksid eakate heaks teha, leiti et ametnikud peaksid rohkem huvi tundma, kuidas eakatel päriselt läheb. Kogedes korra ametnike poolset halba suhtumist, nad pigem jäävad abita kui pöörduvad abi saamiseks uuesti nende poole. Eakate arvates on kergem väärkohtlemise korral abisaamiseks pöörduda pigem naabri kui ametniku poole. Toodi välja, et rohkem on vaja jagada infot, näiteks panna infomaterjale postkasti, kust väärkohtlemise ja vägivalda korral abi saada sest kui jagada infot ainult internetis, siis jääb see paljudele eakatele kättesaamatuks. Neil puuduvad vajalikud oskused ja vahendid info leidmiseks. Kuigi ükski eaks institutsionaalset vägivalda ei maininud tõi üks spetsialist institutsionaalse vägivallana välja ühiskonna digisüsteemi, mis raskendab eakal info ja abi otsimist ning ka igapäevast toimetulekut.

Eakate arvates räägitakse eakatevastasest väärkohtlemisest ja vägivallast avalikult liiga vähe ning info abisaamisvõimalustest ei jõua abivajajateni. Vaja on rääkida sellest just telesaadetes ja raadiokanalites, et info jõuaks eakateni ja laiemale ühiskonnale tervikuna. Abi on ka sellest kui käiakse eakatevastasest vägivallast rääkimas kohtades, kus toimub eakate aktiivne kogukonnategevus. Lisaks info kättesaadavusele abisaamise võimaluste kohta väärkohtlemisel, on eakale abiotsijale suureks takistuseks häbitunne ja sõltuvus väärkohtlejast.

Erinevad rahvusvahelised uuringud näitavad, et eakate väärkohtlemine ja eakatevastane vägivald on levinud ja aktuaalne probleem. Kuni keeldutakse avalikult tunnistamast eakatevastast vägivalda ja sellest avalikult ei räägita, jääb see jätkuvalt varjatud probleemiks Eesti ühiskonnas. Vägivald kasvab vaikusel.

VIIDATUD ALLIKAD

- Australian Financial Copmplaints Authority. (n.d.). *The AFCA Approach to financial elder abuse*. <https://www.afca.org.au/media/690/download>
- Bows, H., & Westmarland, N. (2017). Rape of Older People in the United Kingdom: Challenging the „Real-Rape“ Stereotype. *The British Journal of Criminology*, 57(1), 1–17. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv116>
- Brownell, P. (2014). Neglect, Abuse and Violence against Older Woman: Definition and Research Framework. *South Eastern European Journal of Public Health (SEEJPH)*, 1, 1–12. <https://doi.org/10.4119/seejph-1774>
- Burnes, D., Acierno, R., & Hernandez-Tejada, M. (2019). Help-Seeking Among Victims of Elder Abuse: Findings From the National Elder Mistreatment Study. *The Journals of Gerontology: Series B*, 74(5), 891–896. <https://doi.org/10.1093/geronb/gby122>
- Dass, R. (2015). *Ikka siin. Kohanemine vanaduse, muutuste ja surmaga*. Pilgrim.
- Eesti Linnade ja Valdade Liit. (2023). *Elanike demograafiline jaotus KOV-de kaupa*. <https://www.elvl.ee/elanike-arv>
- Eesti vabariigi Põhiseadus. (1992). *Riigi Teataja I*, 26, 349; *Riigi Teataja I*, 15.05.2015, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/PS>
- Engel, B. (2020). *Emotsionaalne ja vaime vägivald*. Pilgrim.
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. (2014). *Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf
- Euroopa Liidu põhiõiguste harta. (2012). *Euroopa Liidu Teataja*, C326, 391–407. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>
- Georgantzi, N. (2012). *Elder abuse and neglect in the European Union*. <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/ElderAbuseNGOEWG2012.pdf>

- Giurani, F., & Hasan, M. (2000). Abuse in Elderly people: thr Granny Battering revisited. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 31(3), 215-220. [https://doi.org/10.1016/S0167-4943\(00\)00080-7](https://doi.org/10.1016/S0167-4943(00)00080-7)
- Grant, I., & Benedet, J. (2016). The Sexual Assault of Older Woman: Criminal Justice Responses in Canada. *MCGill Law Journal – Revue de droit de McGill*, 62(1), 41–78. <https://doi.org/10.7202/1038708ar>
- Gratton, L., & Scott, A. (2018). *100-aastane elu. Elu ja töö pikaeealisuse ajastul*. Menu Meedia.
- Guest, H. S. (2014). Maslow`s Hierarchy of Needs – The Sixth Level. *The Psychologist*, 27(12), 982–983. <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-27/december-2014/maslows-hierarchy-needs-sixth-level>
- Hall, J. E., Karch, D. L., & Crosby, A. (2016). *Elder abuse Surveillance: Uniform definitions and recommended core data elements*. Centers for Disease Control and Prevention. https://stacks.cdc.gov/view/cdc/37909/cdc_37909_DS1.pdf
- Houten, M. E., Violet, L. C. M., Pelgrim, T., Reijnders, U. J. L., & Berben, S. A. A. (2022). Types, Characteristics and anatomic location of physical signs in elder abuse: a systematic review. *European Geriatric Medicine*, 13:53–85, <https://doi.org/10.1007/s41999-021-00550-z>
- Justiitsministeerium. (2021). *Vägivallaennetuse kokkulepe 2021–2025*. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/vagivallaennetuse_kokkulepe_2021-2025_0.pdf
- Kase, H., & Pettai, I. (2012). *Vaikijate hääled 3*. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Lachs, M. S., & Pillemer, K. A. (2015). Elder abuse. *The New England Journal of Medicine*, 373(20), 1947–1956. <https://doi.org/10.1056/NEJMra1404688>
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Laherand, M.-L. (2012). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Sulesepp.
- Lund, S. B., Skolbekken, JA., Mosqueda, L., & Malmedal, W. K. (2023). Legitimizing neglect – a qualitative study among nursing home staff in Norway. *BMC Health Services Research*, 23, Article 212. <https://doi.org/10.1186/s12913-023-09185-1>
- Miglai, M. (s. a.). *Tutvustus*. Pärnu Pensionäride Liit. <http://www.eakad.ee/parnu/>

- Mysyuk, Y., Westendorp, R. G. J., & Lindenberg, J. (2016). How older persons explain why they become victims of abuse. *Age and Ageing*, 45(5), 696–702. <https://doi.org/10.1093/ageing/afw100>
- Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. (2017). *Riigi Teataja II*, 26.09.2017, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>
- Neale, B. (2021). *Qualitative longitudinal research. Research methods*. Bloomsbury.
- O'Brien, M., O'Brien-Olinger, S., Boccaletti, L., Milianta, S., Caciula, I., Laurola, H., Perttu, S., Kadzik-Baroszewska, A., Canning, K., & Quinn, S. (2016). *Elder Abuse, Context and Theory: Finland, Ireland, Italy and Romania*. http://www.combatingelderabuse.eu/wp-content/uploads/2016/04/Booklet_stage.pdf
- Ohvriabi seadus. (2004). *Riigi Teataja I*, 2, 3; *Riigi Teataja I*, 06.05.2020, 22. <https://www.riigiteataja.ee/akt/OAS>
- Paal, K. (2013). *Elu jooksul läbi elatud väärkohtlemise tõlgendamine eaka eluloonarratiivi põhjal* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/31691>
- Pajumaa, T. (2019). *Eakate väärkohtlemine ja lepitusmenetluse kohaldamise probleemid Eestis* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Õigusteaduskond]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/64497>
- Patel, K., Bunachita, S., Chiu, H., Suresh, P., & Patel, U. K. (2021). Elder Abuse: A Comprehensive Overview and Physician-Associated Challenges. *Cureus*, 13(4), Article e14375. <https://doi.org/10.7759/cureus.14375>
- Pensa, T. (2020). *Eakate vastu suunatud vägivald: ohvritega töötavate spetsialistide käsitused* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste Instituut]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/68029>
- Perekonnaseadus. (2009). *Riigi Teataja I*, 60, 395; *Riigi Teataja I*, 11.01.2023, 11. <https://www.riigiteataja.ee/akt/PKS>
- Peterson, J. C., Burnes, D. P. R., Caccamise, P. L., Mason, A., Henderson, C. R. Jr., Wells, M. T., Berman, J., Cook, A. M., Shukoff, D., Brownell, P., Powell, M., Salamone, A., Pillemer, K. A., & Lachs M. S. (2014). Financial exploitation of

- Older Adults: A population-based prevalence study . *Journal of General Internal Medicine*, 29(12), 1615–1623 . <https://doi.org/10.1007/s11606-014-2946-2>
- Pettai, I., Tiit, E.-M., Ruubel, L., Rist, J., & Laidmäe, V.-I. (2016). *Perevägivalla hind Eestis*. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalla_hind.pdf
- Pilkati, S. (2021). *Preventing domestic violence against woman: The results of Istanbul Convention ratification by Albania* [Master`s Thesis, University of Tartu]. DSpace. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/72315>
- Pillemer, K., Burnes, D., Riffin, C., & Lachs, M. S. (2016). Elder Abuse: Global Situation, Risk Factors, and Prevention Strategies. *The Gerontologist*, 56(Suppl 2), S194–S205. <https://doi.org/10.1093/geront/gnw004>
- Pärnu Linnavalitsus. (2022). *Pärnu maakonna hooldekodud 2022*. https://parnu.ee/failid/sotsiaal/Hooldekodud_oendusabi_03.10.22.pdf
- Pärnumaa Arenduskeskus & Pärnumaa Omavalitsuste Liit. (2019). *Pärnumaa tervise ja heaoluprofiil. Tegevuskava 2019–2022*. <https://parnumaa.ee/wp-content/uploads/2019/09/P%C3%A4rnumaa-THP-2019.pdf>
- Pärnumaa Omavalitsuste Liit. (s. a.). *Tere tulemast Pärnumaale!* <https://www.pol.parnumaa.ee/>
- Rikker, K. (2021). *Eakate väärkohtlemine – riskitegurid ning teadlikkuse tõstmise võimalused Pärnu linna ja maakonna näitel* [Lõputöö, Tartu Ülikooli Pärnu kolledž]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/73058>
- Rogers, M. (2016). *Barriers to help-seeking: Older women`s experiences of domestic violence and abuse*. University of Salford. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14708.96641>
- Rosen, T., Lien, C., Stern., M. E., Bloemen, E. M., Mysliwicz, R., McCarthy, T. J., Clark, S., Mulcare, M. R., Ribaud, D.S., Lachs, M. S., Pillemer, K., & Flomenbaum, N. E. (2017). Emergency Medical Services Perspectives on Identifying and Reporting Victims of Elder Abuse, Neglect and Self-Neglect. *The Journal of Emergency Medicine*, 53(4), 573–582. <https://doi.org/10.1016/j.jemermed.2017.04.021>

- SafeLives. (2016). *Safe Later Lives: Older people and domestic abuse*. <https://safelives.org.uk/sites/default/files/resources/Safe%20Later%20Lives%20-%20Older%20people%20and%20domestic%20abuse.pdf>
- Saks, K. (2019). *Avameelselt vananemisest*. Tervisekirjastus.
- Salo, M. (2012). *Ettevaatust nartsissist!*. Ühe advokaadi kogemusi isiksushäirega inimestest. Johannes Esto Ühing.
- Sathya, T., & Premkumar, R. (2020). Association of functional limitations and disability with elder abuse in India: a cross-sectional study. *BMC Geriatrics*, 20, Article 220. <https://doi.org/10.1186/s12877-020-01619-3>
- Sharp-Jeffs, N. (2015). *Money matters. Research into the extent and nature of financial abuse within intimate relationship in the UK*. The Co-operative Bank. <https://www.basw.co.uk/resources/money-matters-research-extent-and-nature-financial-abuse-within-intimate-relationships-uk>
- Sirey, J., Berman, J., Salamone, A., Powell, M., Halkett, A. E., Chambers, S., & Raue, P. (2015). Integrating evidence-based mental health into elder abuse services to serve vulnerable older adults. *The Gerontologist*, 55(2), 160. <https://doi.org/10.1093/geront/gnv533.01>
- Sotsiaalministeerium. (2013). *Aktiivsena vananemise arengukava 2013–2020*. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Eakatele/aktiivsena_vananemise_arengukava_2013-2020.pdf
- Statistikaamet. (2019, 20. juuni). *RV087: Prognoositav rahvaarv aastani 2045 maakonna ja vanusrühma järgi (aluseks 1.jaanuari 2019 rahvaarv)* [Andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV087
- Statistikaamet. (2022, 25. august). *Oodatav eluiga ja tervena elada jäänud aastad on vähenenud*. <https://www.stat.ee/et/uudised/oodatav-eluiga-ja-tervena-elatud-aastad-2021>
- Sööl, G. (2016). *Eakate vastu suunatud vägivald politseinike tõlgendustes Lõuna Prefektuuri näitel* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/51982>

- Tamutiene, I., De Donder, L., Penhale, B., Lang, G., Ferreira-Alves, J., & Luoma, M.-L. (2013). Help seeking behaviour of abused older woman (Cases of Austria, Belgium, Finland, Lithuania and Portugal). *Filosofija Sociologija*, 24(4), 217–225. <https://repositorium.uminho.pt/bitstream/1822/27691/1/Help-seeking217-225%203.pdf>
- Tuherm, M. (2012). Maal elavate eakate väärkohtlemisest viie Järvamaa valla näitel. *Sotsiaaltöö*, 2, 36–40.
- Voltenberg, J. (2015). *Vanemaealiste sotsiaalne, materiaalne ja psühholoogiline valmisolek vananemiseks Koeru valla näitel* [Lõputöö, Tartu Ülikool, Pärnu kolledž]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/48652>
- World Health Organization. (2002). *The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse*. https://eapon.ca/wp-content/uploads/2021/09/toronto_declaration_en.pdf
- World Health Organization. (2015). *World Report on Ageing and Health*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/186463>
- World Health Organization. (2022, June 13). *Abuse of older people*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>
- Yan, E. (2019). Elder Abuse: A Public Health Issue. *The Gerontologist*, 59(3), 598–599. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz036>
- Yon, Y., Ramiro-Gonzalez, M., Mikton, C.R., Huber, M., & Sethi, D. (2019). The prevalence of elder abuse in institutional settings: a systematic review and meta-analysis. *The European Journal of Public Health*, 29(1), 58–67. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky093>
- Yon, Y., Mikton, C. R., Gassoumis, Z. D., & Wilber, K. H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, 5(2), e147–e156. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30006-2)
- Yunus, R. M., Hairi, N. N., & Choo, W. Y. (2019). Consequences of Elder Abuse and Neglect: A Systematic Review of Observational Studies. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2), 197–213. <https://doi.org/10.1177/1524838017692798>

Lisa 1. Intervjuukava küsimused sihtrühmale

Minu, Haini Tammeoks, Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse õppekava lõputöö teema on „Eakate väärkohtlemine ja nende abistamise võimalused Pärnumaal“. Lõputöö raames viin läbi tööd toetava intervjuu inimestega vanuses 65+. Intervjuu eesmärk on teada saada eakate väärkohtlemise vägivalda olemusest, abisaamise võimalustest ja sellest, kuidas olukorda Pärnumaal parandada.

Täna, Teid, et soostute küsimustele vastama! Teie vastused aitavad lõputöös püstitatud probleemi analüüsida ja lahendusi pakkuda.

Küsimused:

1. Milliseid eakate vastaseid vägivalda ja väärkohtlemise vorme Te teate?
2. Milliseid vägivalda vorme on kõige kergem/raskem märgata? (Rikker, 2021, lk 51)
3. Kui suure probleemina Te näete eakate vastast vägivalda ja väärkohtlemist meie ühiskonnas? (Pillemer *et al.*, 2016, lk S194)
4. Mida Teie arvates saaks ametnikud teha, et efektiivsemalt lahendada eakate väärkohtlemist puudutavaid juhtumeid? (Sööl, 2016, lk 63)
5. Kellega koos Te elate ?
6. Mis on Teie jaoks eakate väärkohtlemine?
7. Milline on Teie kogemus eakate vastu suunatud vägivaldaga ja väärkohtlemisega?
8. Kui sageli olete pidanud vägivalda või väärkohtlemise korral abi kutsuma ning kas saite soovitud abi?
9. Kuidas Te ennast tundsite kui pidite abi paluma ning kas seda oli kerge (mugav?) teha? (Engel, 2020, lk 13)
10. Kas Teid teatati toimuvatest protseduuridest, mida Teiega tegema hakatakse?
11. Millised on Teie arvates eakate abisaamise võimalused väärkohtlemise korral?
12. Mis Te arvate, miks eakad ei anna väärkohtlemisest teada ja ei otsi abi?
13. Mis Teie meelest aitaks kaasa sellele, et rohkem eakaid hakkaksid väärkohtlemise korral abi otsima?

Aitäh!

Lisa 2. Intervjuukava küsimused eakate väärkohtlemisega kokkupuutuvatele spetsialistidele

Intervjuu eesmärk on teada saada kas eakate väärkohtlemise juures on mingeid vägivalla erivorme, millised on väärkoheldud eakatega kokkupuutuvate spetsialistide kogemused nende abistamisel ning millised on abistamise kitsaskohad.

1. Kuidas Teie eakatega kokku puutute?
2. Olete kindlasti teadlik lähisuhtevägivalla teemast. Mille järgi saame aru, et tegemist on eakate väärkohtlemisega?
3. Kui suure probleemina Te näete eakate väärkohtlemist meie ühiskonnas?
4. Kas eakate väärkohtlemise juures on mingeid vägivalla erivorme?
5. Milliste eakate vastu suunatud väärkohtlemise vormidega olete tööalaselt kokku puutunud?
6. Kirjeldage palun millised on Teie kogemused/praktikad olnud eakate vastu suunatud väärkohtlemisjuhtumite lahendamisel?
7. Palun rääkige millised abi saamise võimalused on väärkohtlemise puhul eakale Pärnumaal?
8. Palun tooge välja teie arvates kitsaskohad Pärnumaal väärkoheldud eakate abistamisel?
9. Palun kirjeldage võimalusi mida Te näete, et eakatevastast väärkohtlemist vähendada?
10. Palun kirjeldage mõnda olukorda kus väärkoheldud eakas keeldub abist?
11. Milline on Teie arvamus kas ühiskond peab pöörama rohkem tähelepanu eakate väärkohtlemise teemale?

SUMMARY

ABUSE OF AN ELDERLY AND OPPORTUNITIES TO GET HELP IN PÄRNU COUNTY

Haini Tammeoks

Elder abuse and is a serious, extensive and hidden problem. Any abuse and violence against another person is a serious violation of human rights. Urgently requiring attention of health care system, social welfare agencies, policymakers and the general public. Abuse and violence against the elderly as well as the possibilities of getting help in case of abuse, are an important and topical issue that needs to be talked about more openly in society. Its hidden problem because elderly are ashamed to talk about it. Abuse can happen to any older adult, but often affects those who depend on others for help with activities of everyday life. The perpetrator can be family member, stranger, health care providers, caregivers or friends.

This thesis examines the problem of lack of information from the elderly about violence and abuse against them. The research aim is to study elder abuse in Pärnu County and analyse the awareness of the elderly about elder abuse and to offer suggestions the Pärnu City social service government specialists to better spot and help with violence against the elderly in case of abuse.

The research questions are the following: what are the forms of violence against elder and what are the obstacles in helping abused elderly.

The theoretical part of the thesis provides an overview of the elderly in an ageing society, forms of elder abuse and risk factors. Of the fact that, already 50-year-olds are excluded from the labour market because of their age, even though they have the professional skills and the will to work. The economic situation of the elderly worries them, because they

do not want to depend on anyone and want to cope on their own. At the same time, economic independence is one of the risk factors for the elderly, to become victims of violence. If they have the funds, loved ones may defraud or threaten to take money or real estate from them, and if they do not have the funds, then they depend on their loved ones, since they can no longer cope alone due to their state of health. Even if an elderly person can handle their daily activities on their own, can their poor financial situation be an obstacle to leave a violent relationship.

In the empirical part of this work, six elderly people who has experienced abuse were interviewed for their views and opinions on elder abuse and what kind of help they expect in case of abuse. Three specialists who come into contact with the elderly in their work were also interviewed. Research data is analyzed using the qualitative content analysis method. Interviews were transcribed, text files saved as a MS word document and analyzed. Most noticeable form of violence in the case of the elderly is physical violence. Seniors who experienced abuse and violence realized that hitting and beating was physical violence. Pushing was not considered as abuse. Other forms of violence that the elderly could point out were mental and financial abuse. The elderly did not consider demand for money as financial abuse. In an interview with specialists, in addition to physical abuse, neglect also came out. One specialist singled out the digital system of society as institutional violence, which makes it difficult for the elderly to seek information and help, as well as to cope on a daily basis.

The study found that the biggest reason an elderly person doesn't seek help when it comes to abuse is because the perpetrator is their child or loved one. The elderly feel ashamed, blame themselves for this situation, do not want harm to their loved one. They believe that this is a thing within the family that is not told outside the home. Another important factor in seeking help is that the elderly have grown up in a period of time when traditional gender roles and women's humility were considered important, and family privacy was highly valued. It also becomes an obstacle to being dependent on one's loved one and fearing for one's life. The possibilities of receiving help in cases of abuse are also not known, as many older women, had experienced intimate partner violence even at a younger age, and at that time there were no services for victims of intimate partner

violence. If the abuser is the spouse, it is hoped that the spouse will die first and then escape the violent relationship.

When asked what officials could do for the elderly, it was found that officials should be more interested in how elderly are actually doing. Having experienced a bad attitude on the part of officials once, they would rather be left without help than turn to them again for help. The elderly believe that it is easier to turn to a neighbour rather than an official for help in case of abuse. It was pointed out that there is a greater need to share information, such as putting information materials in a mailbox from which to get help in case of abuse and violence, because if you share information only on the Internet, it will be out of reach of many elderly people, as they do not have the necessary skills and tools to find information. Although no one mentioned institutional violence for ages, one specialist singled out the digital system of society as institutional violence, which makes it difficult for the elderly to seek information and help, as well as to cope on a daily basis.

In the opinion of the elderly, there is too little public talk about abuse and violence against the elderly, and information about the possibilities of receiving help does not reach those in need. It is necessary to talk about this precisely in those television programmes and radio channels that are intended for the elderly and for society at large as a whole. It is also helpful to go to places where seniors get together or where there is active community activity for the elderly to talk about elder abuse. In addition to the availability of information about the possibilities of receiving help in case of abuse, a great obstacle for an elderly person seeking help is a feeling of shame and dependence on the abuser.

Based on the theoretical part of the work, three interviews of a specialist who comes into contact with abused elderly people and six interviews of an elderly person who has experienced violence and abuse, the author of the work makes proposals to the specialists who come into contact with the elderly of the Social Department of Pärnu City Government and specialists engaged in the prevention of intimate partner violence:

- To educate primary care professionals who come into contact with the elderly in their daily work, on violence against the elderly and on the possibilities of obtaining help. The relevant trainings in Pärnu County are organised by the NGO Pärnu Women's Support Centre.

- To develop cooperation and participate in various cooperation networks, where the focus is on topics that concern the elderly and the safety of people in Pärnu County in general.
- To organise discussions and discussion sessions in community centres across Pärnu County, where the topic is a non-violent life over the life cycle. Involve representatives of the target audience in the organization of these public debates.
- To prepare and target specific information materials explaining violence against the elderly and the possibilities of receiving help.

Based on the interviewed elders' answers to a question that what would help elder start seeking help in case of abuse. The author proposes to the Pärnu Pensioners' Association:

- To develop cooperation and participate in various cooperation networks focusing on issues related to the elderly and elder abuse.
- Organise information days on the topic of elder abuse and noticing it.

During the research, it turned out that there is no information or fiction in Estonian that reflects the abuse of the elderly. In order to raise awareness of elder abuse, the author proposes to translate a foreign-language book on elder abuse suitable for the Pärnu Women's Support Centre or to arrange translation and publication into Estonian.

Various international studies show that elder abuse and violence against the elderly is a common and topical problem, but if society refuses to openly acknowledge violence against the elderly and does not talk about it openly, it remains a hidden problem.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Haini Tammeoks,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *Eakete väärkohtlemine ja nende abisaamise võimalused Pärnumaal*, mille juhendaja on Kandela Õun ja kaasjuhendaja Margo Orupõld, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab. Tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Haini Tammeoks

19.05.2023